

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 116 1995

Svenska Litteratursällskapet

Detta verk har digitaliserats. Bilderna av den tryckta texten har tolkats maskinellt (OCR-tolkats) för att skapa en sökbar text som ligger osynlig bakom bilden. Den maskinellt tolkade texten kan innehålla fel.

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Lars Lönnroth, Stina Hansson

Lund: Per Rydén, Margareta Wirmark

Stockholm: Anders Cullhed, Ulf Boëthius, Ingemar Algulin

Umeå: Anders Pettersson

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktör: Docent Ulf Wittrock

Distribution: Svenska Litteratursällskapet,
Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 UPPSALA

Utgiven med stöd av

Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet

Bidrag till *Samlaren* skall lämnas dels på diskett (företädesvis i ordbehandlingsprogrammen Word för Windows, Word för DOS eller Word Perfect), dels i form av utskrift på papper.

Bidrag insänds till: Svenska Litteratursällskapet, Litt.vet. inst., Slottet, ing. A0, 752 37 UPPSALA.

Bidrag lämnade senare än 30 juni 1996 kan ej publiceras i *Samlaren* 117 1996.

ISBN 91-87666-10-3

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Gotab, Stockholm 1996

Israel Holmström

En författarskapsinventering

Av BERNT OLSSON

Av Israel Holmström är tre tryckta dikter kända sedan gammalt, nämligen de parentationer han höll på riddarhuset över Ulrika Eleonora år 1693 och över Karl XI 1697 samt den hyllningsdikt till Karl XII han likaledes höll där sistnämnda år.¹ Ur Palmsköldska samlingen har Hanselli tryckt elva dikter, kärlekselegien »Den olycklige Sylvanders ynkeliga lefverne och önskelige död», några burleska visor: »Men var jag icke viller», »Visserlig var jag då galen i pannan», »En Fiskare-Broos Vijsa», vidare visan »Kom, drängar, kom pigor», de båda supplikerna från Stockholms Fruntimbret beträffande sidentyger och från författaren själv att »blifva Chartæ Sigillatæ Commissarius», gravdikten över Johanna Spalding 1688 samt de båda epigrammen »Pompe» och »Verser, skrifna i sanden med käpp».² Ur Carl Gustaf Tessins dikta-avskrifter i Åkerödaboken för 1767 publicerade G. Frunck år 1881 tjugosex dikter av Israel Holmström, huvudsakligen epigram men även ett par längre dikter, som »Ingen så fullkomlig skattas» och »Klippingshanskar har jag låfwa».³ Några politiska dikter har attribuerats till Holmström och tryckts av J.J. Mikkola, O. Westerlund och S. Fries.⁴ Härtill kan läggas att Sahlstedt tillskriver Holmström en dikt som han under titeln »Om världen» inför i sin antologi⁵ och att Lidén bekräftar en till ett tryck i antologien *Allehanda* fogad uppgift, att en där återgiven dikt skulle vara en gravskrift över Holmströms 1697 döda fästmö Ingrid Nohlanwäder.⁶

Detta skulle vara beståndet av publicerade och Holmström tillerkända dikter, sammanlagt 46 stycken. Det är dock sedan länge känt att de gamla avskrifterna innehåller åtskilligt mer som man av skilda skäl har rätt att sätta i samband med Israel Holmströms diktargärning. Ewert Wrangel har uppmärksammat, att en visbok som tillhört G.G. Wrangel innehåller avskrifter av en mängd dikter, som enligt avskrivarens uppgift utgör »En del af Holmströms Wärs».⁷ Vid sidan av denna samling utnyttjar Martin Lamm i inledningen till Dalinmonografien ett visboksfragment som finns i buntens V 7 i UUB och där flera dikter anges vara

av Israel Holmström.⁸ Henrik Schück sökte på sin tid att till Holmström attribuera ett i handskrift bevarat »Nachspiel uti een wijsa stält». Attributionen har sedan betvivlats av Bernhard Risberg och Erik Noreen, men Kurt Johannesson har gett den sitt erkännande, dock utan att framföra verkliga skäl.⁹ I det sammanhanget har Johannesson velat tillskriva Holmström ytterligare ett par dikter, även här utan riktig argumentation.¹⁰ Slutligen har Johannesson gjort mig uppmärksam på en stor visbok från omkring år 1700, som UUB förvärvat på 1920-talet och som – vilket redan Anders Grape noterade vid förvärvet – innehåller ett stort antal av de förut kända, Holmström tillskrivna dikterna. Johannesson menade, att även en del av de andra dikterna i volymen kunde vara av Holmström.¹¹

Det sagda visar, att våra kunskaper om hur stor Israel Holmströms produktion är, är mycket osäkra och att det finns skäl att göra en ordentlig inventering av vad avskriftssamlingarna från slutet av 1600-talet och början av 1700-talet kan innehålla. Sedan 1960-talet har jag arbetat med en sådan inventering.¹² På åtskilliga håll har jag funnit dikter, som anges vara av Holmström eller som man eljest har skäl att sätta i samband med honom. Ibland rör det sig om enstaka dikter, men det förekommer också några gånger, utöver de redan nämnda, att vi har större eller mindre sviter av dikter som kan vara av Holmström. De viktigaste visböckerna och fragmenten skall här presenteras mera utförligt, eftersom det kan vara av värde för den följande diskussionen i attributionsfrågan.

I. Avskrifterna

1. Palmsköld 389 och annat i Palmsköld-samlingen

Som redan sagts har Palmsköld samlat elva dikter, som han attribuerar till Holmström. De flesta meddelas i avskrift, men ett par, »Kom drängar, kom, pigor» och gravdikten över Johanna Spal-

ding, i tryck. Den första dikten, »Den olycklige Sylvanders ynkeliga lefwerne (i forts. kallad »Sylvanderdikten») är avskriven i två versioner, den ena med ändringar. Utöver de av Hanselli tryckta dikterna innehåller Palmsköldska samlingarna ännu en dikt som tillskrivs Holmström, nämligen »De förlofwades innerliga böhner i fäldt».¹³ Dessutom förekommer »Wisserlig war jag då galen» även i tryck (Palmsk. 493). I sina bibliografiska anteckningar (Palmsk. 338) nämner Palm-sköld utöver parentationerna endast fyra dikter av Holmström: Sylvanderdikten, »Verser i sanden», »Een Fiskare Broos Wijsa» och den nyssnämnda »Dhe förlofwades innerliga Bööner».

2. Tessins Åkerödagbok

Det var i januari 1767 som C.G. Tessin började skriva av dikter av Holmström och Werving i Åkerödagboken. Tessin säger ingenting om var han funnit dikterna. Det är emellertid tydligt att han känt till fler än dem han skrivit av. Han säger nämligen att Holmström även skrivit »långa elegier, åtskilliga Wisor, och en grafskrift öfwer Ingrid Nolanwäder, med hwilken han war förlåfwad». Endast två av dikterna i Åkerödagboken finns även hos Palmsköld, nämligen »Suputs förswar» och »Fruentimbrets i Stockholm Supplique». Dessa båda har Frunck inte återgivit och inte heller den första dikten, »Ett elakt giftermåhl», som han tydligen förbisett. Inalles finns i Åkerödagboken 29 dikter som anges vara av Holmström.¹⁴

3. G.G. Wrangels visbok (vs 34, KB)

Som redan Ewert Wrangel¹⁵ noterat, återfinns en del – men inte de flesta, som Wrangel skriver, utan bara 11 – av dikterna i Åkerödagboken i G.G. Wrangels antologi. Likheter mellan innehållet i de båda avskriftssamlingarna är också stora: båda upptar endast »lättare gods», huvudsakligen epigram. Wrangels avskrifter omfattar inte mindre än 43 nummer. Han har känt till flera, sannolikt genom att förlagan haft dem, ty han meddelar om de avskrivna, att de är »En del af Holmströms wärs». Överensstämmelserna med Åkerödagboken tyder på att Wrangel och Tessin haft med varandra besläktade förlagor, som båda innehållit mer än vad avskrivarna återgett. Wrangel tar med en del grovkorniga skämt; det kan tänkas att det funnits sådana även i Tessins förlaga, men att han inte velat återge dem.

4. Fragmentet i V 7, UUB

Bunten i V 7 innehåller flera fragment av gamla visböcker. Ett sådant omfattar ett antal avskrifter, som av handstil och stavning att döma bör ha gjorts omkring år 1700. Bland dikterna är några försedda med författarangivelser. En dikt sägs vara av Torsten Rudeen. Om sex dikter anges det att de är av Israel Holmström. Författarangivelsernas utseende skiftar dock: en dikt har den vid början, medan de övriga har namnet mer eller mindre utskrivet vid slutet (J:H:m, J och L sammanflätade så att de bildar ett H, följt av m ström, eller J:H:f:). Ett par kända Holmströmdikter finns här:

»Klippings hanskar har jag låfwa», och »Suputs förswar» (som dock, med annan hand än den i avskriften, tillskrivs Märten Lilliehök). Från Tessins avskrifter känner vi »Jag sulten swarter mager kar», »En rosenröder mund och krijte hwijta tänder» (som här anges skriven över »Öfwerstinnan Nieroth»), »Så hwijter som en drifwa snö» (som anges gälla »Urs. Törne»), och från Wrangels antologi känner vi »Swänksa ordinarie Påstijdender Stockholms d. 3 Novemb. 1699» och »Extract af en kneckte hustrus breef». Men fyra av de Holmström tillskrivna dikterna är inte kända från någon av de hittills nämnda samlingarna. Kring dikterna över överstinnan Nieroth och Ursula Törne grupperar sig en hel rad dikter över olika personer, de flesta tillhörande släkten Törne-Düben. Man vill gissa att även de är av Holmström. Ytterligare några dikter ingår i fragmentet men är inte försedda med författarangivelser. Sammanlagt finns 22 dikter + slutet av en dikt på fragmentets första sida.

5. Visboken V 21 aq, UUB

Visboken V 21 aq innehåller 78 längre och kortare dikter, varav ett par förekommer i två versioner. Men registret i slutet visar, att det ursprungligen funnits ytterligare ett par dikter i början och tre dikter i mitten i lägg som fallit ur och att det i slutet funnits 14 dikter, vilka rivits ur. Visboken är den största kända från början av 1700-talet. Handstil och stavning ger en datering till 1700 eller strax därefter. Ingen dikt är försedd med författaruppgift. Men samlingen innehåller, fördelat över hela boken, ett stort antal dikter, som på andra håll angetts vara av Holmström. Den första dikten, som nu är borta, är Sylvanderdikten. Längre fram träffar vi på gravidikten över Johanna

Spalding, omedelbart därefter samtliga de nyss nämnda dikterna över olika personer, som vi fann i V 7, och sedan gravdikten över Ingrid Nohlanwäder. Mot mitten hittar vi »Wisserligen war jag då galen» och »Men war jag icke willer» samt, mellan dem, en pendangdikt till den senare. Direkt därpå kommer »Ingen så fullkomlig skattas», som följs av den elegiska kärleksvisan »År jag endast född till lijda», som vi känner genom ett bevarat skillingtryck från 1692, där den kallas »Nyligen componerat».¹⁶ Efter ytterligare ett antal dikter finner vi åter en känd Holmströmdikt, nämligen »Een Fiskare Broos Wijsa». Resten av boken innehåller inte någon dikt som tidigare tillskrivits Holmström. Men i ett par dikter figureerar namnet Sylvander, och en av de båda bröllopsdikterna i volymen är skriven till Anders Spaldings bröllop med Israel Holmströms svägerska Madlon (Magdalena) Boung (Bunge) 1688.¹⁷

6. *Visboken Westin 135, UUB*

Visboken Westin 135 är en mindre, något slarvigt åstadkommen visbok från omkring år 1700 innehållande 37 dikter, samtliga utan författaruppgifter. Av de traditionellt Holmström tillskrivna poemen finns endast Sylvanderdikten, som inleder volymen. Ingen av dikterna från Tessins och Wrangels avskrifter eller från fragmentet i V 7 finns här, men 19 av numren känner vi från V 21 aq.

7. *Nordin 1112, UUB, Barbara Leyoncronas visbok från 1691*

De tio första dikterna i denna vackra visbok är skrivna med en och samma hand. Författarangivelser saknas här, men ett par dikter känner vi som Lindschölds. Visboken inleds med Sylvanderdikten, varpå följer en gravdikt över Magnus Gabriel de la Gardie, som står som nummer två även i V 21 aq. Ytterligare sju dikter känner vi igen från V 21 aq och två från W 135. Ingen av dikterna från de i punkterna 1–4 nämnda samlingarna finns här, med undantag av Sylvanderdikten.¹⁸

8. *Nordin 1121, UUB*

Nordin 1121 innehåller avskrifter från olika tider av olika händer. Här förekommer åtskilliga av de för oss aktuella dikterna. Av intresse i attributionsfrågan är endast en svit dikter, som avskrivits

av samma person som sommaren 1697 skrev av ett stort antal Spegeldikter.¹⁹ Tyvärr är avskrifterna av de dikter jag vill attribuera till Holmström inte daterade, och den omständigheten att de närmast föregår Spegeldikterna är till ingen hjälp, då den sista slutar ofullständigt på en högersida, som i övrigt är tom, och Spegeldikterna börjar överst på följande vänstersida. Sviten omfattar i följd: ett epigram över hertigen av Monmouth, som vi också känner bara från W 135, elegien »Så är då entlig nu den wrede tijd för handen», som finns i V 21 aq, W 135 och Nordin 1112, Sylvanderdikten och de fem första stroforna av en dikt »Kommer skoder herdar all», som finns i W 135 och en gång också funnits i V 21 aq. Det är alltså inga nya dikter som möter här, men det faktum att de förekommer i svit men i en ordning som skiljer sig från den vi har i tidigare omtalade avskrifter är värt att beaktas.

9. *V 170, KB, Petter Aron Bergs visbok*

Avskrifterna i Vs 170 är gjorda av olika händer under olika tider, med början år 1692. Här finns till 1697 daterade avskrifter av ett antal Spegeldikter.²⁰ Utan datering och med andra händer finns ett antal avskrifter som har intresse för oss, sammanlagt 16 dikter. Här finns »Men war iag icke willer» tillsammans med den nyss nämnda pendangdikten, »Gud wet hwad Far min tänckte», som även i V 21 aq står tillsammans med den kända Holmströmvisan. Sex av numren känner vi från Tessins avskrifter och av dessa finns fyra även hos Wrangel. Bland de övriga finns en utmärkt visa av Werving, »Sur l'amour et l'indifference».²¹ De övriga, alla epigram, är ej kända från annat håll.

10. *Fragmentet i bunten De la Gardie Varia 43, LUB*

Bland de många visboksfragmenten i denna bunt finns också ett fragment av stort intresse för oss. Det innehåller endast tre dikter: det kända epigrammet »En skriff föruthan bläck» (= »Verser, skrifna i sanden med käpp»), en »Graffskriff öfwer en Skytt Som kallades unga Lasse» samt en büllopsdikt till en hr Vittinghoff och en Jfr. Lagerstierna. Gravskriften över »unga Lasse» finns även i samma version i W 135. Men i V 21 aq finns en lång dikt med samma titel, där denna korta dikt om tolv rader ingår som slutparti och egentlig gravdikt. Bröllopsdikten som hyllar Otto

Georg Fitinghoffs bröllop 16.3.1690 med Anna Dorothea Lagerstierna är också känd från annat håll. Hanselli har tryckt av den (Hanselli X s. 364 ff.) och av någon anledning tillskrivit Nils Keder den. Dikten finns tryckt i *Palmsk.* 393, men trycket är anonymt. Det märkligaste med fragmentet är att de båda första dikterna som nämns i fragmentet, visan »Lustig frisk opp», som inte är avskriven men som vi känner från V 21 aq, och »En Skriff föruthan bläck» är försedda med uppgifter i jagform om tillkomsten: »Dessa gjordes samma gång dem iag skref i Sanden med en Kiäpp». Det finns skäl att anta att uppgifterna härstammar från Holmström själv och att alla fyra dikterna härrör från honom.

11. *Bergshammar oordnade papper, RA*

Bland det myckna som döljs i Bergshammar oordnade papper finns ett avskriftsfragment innehållande »Klippings hanskar» och omedelbart därefter ett epigram som vi känner från Wrangel, »Litet rödt mer der omkring» och ett förövrigt okänt epigram, »Alla qwinfolks gunst iagh winner». På ett löst blad finns »Suputs förswar».

12. *Palmsköld 395, UUB*

Palmsköld har i ännu en volym dikter som har intresse här. Denna gången uppger Palmsköld inget författarnamn, och det är endast det faktum att flera av de här befintliga dikterna också finns i några av de samlingar som nyss presenterats och därigenom förbundits med Holmström som gör att de bör uppmärksammas. Dikterna finns på två olika ställen. Först, s. 204–207v, står »Sidst om en mårgon goo», som vi känner från V 7, där den är försedd med författarnamnet »Holmström», och från V 21 aq. Dikten är här försedd med en del ändringar, som leder bort från de förut kända avskrifterna. Omedelbart därpå, s. 207–222, följer »Stockholms flickor», en lång dikt som bara är känd från V 21 aq. Betydligt längre fram, s. 272r–274r., står under rubriken »Verser gjorde wid hwariehanda tillfällen» 21 numrerade epigram. Sex av dessa känner vi från Wrangels avskrifter, men här finns också »Litet rödt men der omkring», som både Wrangel och Bergshammaravskriften har, och »Alla qwinfolcks gunst iag winner», som bara är känd från den senare. Övriga tretton epigram är tidigare ej kända. Det egendomliga är att sviten numrerats och fått en titel av sådant slag som vanligen endast författare själva

sätter. Sist, omedelbart efter epigrammen, följer en ny avskrift av »Sidst om en mårgon goo», som är identisk med den förra avskriften. Det förhållandet, att det på båda ställen i handskriften tillsammans står dikter, som – i den mån de är kända – även i andra avskrifter står tillsammans eller intill autentiska Holmströmdikter gör att man vill anta, att Palmsköld trots att han här inte satt ut författarnamn har trots att dikterna hörde samman som varande skrivna av en och samma författare.

II. Attribution

Av här nämnda dikter är endast några få, panegyrikerna, gravdikten över Johanna Spalding, Sylvanderdikten och *Supplique* att blifwa Chartæ Sigillatæ Commmissarius, knutna till Holmströms namn på sådant sätt att man utan vidare kan betrakta attributionen som säker. En attribution grundad enbart på inre, språkliga och stilistiska kriterier, skulle få en mycket smal bas. För att bredda basen måste alla yttre kriterier omsorgsfullt prövas. Dessutom blir det, menar jag, nödvändigt att försöka en mindre vanlig väg vid attributionen, en väg som kan vara vansklig men i detta fallet inte kan lämnas åt sidan. Det jag syftar på är dikternas ordning och utseende i handskrifterna och den möjlighet en jämförelse mellan de olika avskrifterna kan ge.

Som vi sett finner vi flera av de bevarade dikterna hos kända samlare som Palmsköld och Tessin. Men inte ens deras namn borgar för attributionerna. Elias Palmsköld var visserligen samtida med Holmström och hade en utomordentlig kunskap om sin tids litteratur och författare, men i flera fall har hans attributioner diskuterats och rentav visats vara felaktiga. Ännu osäkrare är Tessins vittnesbörd. Tessin var bara tolv år, när Holmström dog, och då hade Holmström för övrigt varit borta ur landet i åtta år. Tessin kan alltså inte ha haft direkta uppgifter om dikterna. Attributionerna kan mycket väl bygga bara på uppgifter i förlagan, uppgifter som vi inte kan kontrollera. Tessin har emellertid också några notiser om Holmströms liv och karaktär, som förefaller gå tillbaka på muntlig tradition. Han kan ha fått dem från fadern eller vänner till honom. Nicodemus Tessin d.y. har sannolikt känt Holmström, då de båda rörde sig i kretsen kring den unge Karl XII under 1600-talets sista år.

Georg Gustaf Wrangel uppger i sin antologi, att det han meddelar är »En del af Holmströms wärs». Direkta uppgifter om förhållandet kan han inte ha haft, då han var född först 1728. Hans far, sedermera fältmarskalken Carl Henrik Wrangel, har däremot rimligen varit i kontakt med Holmström under sitt deltagande i ryska kriget.²² Men sannolikare är att namnet Holmström på något sätt varit förbundet med den förlaga G.G. Wrangel hade, antingen genom direkt angivelse eller genom muntlig tradition, och att Wrangel med stöd härav ordentligt uppger att det han återger är en del av Holmströms wärs. Men det kan förstås också vara så att Wrangel känt igen någon dikt som Holmströms och kommit att tro att alla dikterna var av honom. Sådant har ofta trasslat till attributioner. Man får därför vara försiktig med Wrangels uppgift.

De enda övriga nytillkomna dikter som klart utpekats vara av Holmström är några av dem som finns i V 7, UUB. Det är därför särskilt viktigt att undersöka vilket värde dessa uppgifter kan ha. Om det kan visas att författarangivelsen är ursprunglig, har vi en fast grund för vidare attributionsresonemang. Det kan omedelbart konstateras, att handstilen i avskriften, även om den har några likheter, inte alls är identisk med yrkesskrivaren Israel Holmströms ytterst drivna och pregnant piktur, som jag känner från ett brev till biskop Bång 1690.²³ Däremot är det möjligt att vi i fragmentet har direkta avskrifter av Holmströms egna original. En omständighet talar därför. Som nämndes i presentationen av fragmentet, är några dikter undetecknade med olika sätt att återge Holmströms namn. Och här finner vi stora likheter med Holmströms autentiska underskrifter. Det är mer sannolikt, att Holmström själv har roat sig med att variera sätten att ange författaren än att en avskrivare skulle ha gjort det. Fragmentet är också tidigt och kan ha tillkommit redan medan Holmström fortfarande var i Sverige.

Uppgifterna i jagform om dikternas tillkomst i fragmentet i De la Gardie Varia 43 i LUB väcker förväntan om att vi här skulle ha egenhändiga nedteckningar av Holmström. Tyvärr blir vi besvikna. Handstilen liknar inte alls Holmströms. Men uppgifterna måste ändå rimligen gå tillbaka på Holmström själv, de måste ha funnits i hans egen nedskrift. Om visan »Lustig frisk opp» står det mycket konkret: »Denna Wijsan är giord wid Ryska commission i waska Narwen när Tiufwarna

stohlo Dagen Tilförende alla mina R[iksdale]r bort». Vi vet ingenting om Holmströms deltagande i någon »rysk commission» – däremot om hans deltagande i slaget vid Narva. Men det är mycket sannolikt att Holmström som auditör någon gång tjänstgjort i en svensk förhandlingsdelegation vid någon av de tvister som följde på slaget vid Narva.²⁴

V 21 aq lämnar ingen som helst författaruppgift. Men ingen av dikterna har – med undantag för bröllopsdikten till Fittinghoff-Lagerstierna och en kärleksvisa, »Min flicka wredgas ej på mig» – tillskrivits någon annan författare än Holmström.²⁵ Vad slutligen på andra ställen bevarade dikter beträffar, finns endast en författarangivelse, nämligen »H.S» för »Adieu ifrån sin Wänn» i Helena Lüzows visbok. Initialerna kan givetvis stå för Holmström. Tilläggas kan också, att den dikt som Sahlstedt kallar »Om världen» och tillskriver Holmström, vid närmare undersökning visar sig vara identisk med mittpartiet av den stora gravdikten över Magnus Gabriel de la Gardie, som finns i V 21 aq, W 135 och Nordin 1112.²⁶

I den följande undersökningen utgår vi från att alla de nämnda avskrifterna kan innehålla dikter av Holmström. Det som nu skall göras är att lägga de olika avskrifterna vid sidan av varandra och se hurdan överensstämmelsen är mellan dem. Vi ser att de sviter dikter som tillskrivits Holmström av Palmköld, Tessin, Wrangel och av den anonyme avskrivaren i V 7 innehåller vissa gemensamma nummer men dock till stor del består av olika material. »Klippings hanskar har iagh låfwa» finns såväl i V 7 som i Tessins och Wrangels avskrifter. »Jag sulten mager karl» finns både i V 7 och Tessins avskrift och dessutom i V 21 aq. »Suputs försvar» finns både hos Palmköld och Tessin. Tessin och Wrangel har många nummer gemensamma. Det måste ha funnits en stark tradition för att dessa dikter är av Holmström, och traditionen måste ha varit gammal, eftersom vi möter den redan hos Palmköld och i de omkring 1700 gjorda avskrifterna i V 7. Skillnaderna mellan innehållet i de olika avskrifterna tyder dessutom på att alla uppgifterna inte går tillbaka på en enda sekundär källa utan att attributionerna från början varit knutna till de enskilda dikterna. Bara Tessins och Wrangels avskrifter bör antas gå tillbaka på en gemensam källa.

Frågan är nu om man vågar anta att inte bara dessa dikter utan även de övriga som ingår i de

undersökta samlingarna är av Holmström. Som jag ser det når man det bästa resultatet genom en kombination av två vägar. Dels kan man jämföra samlingarna med avseende på innehåll och ordning, dels kan man göra en regelrätt författarbestämning med hjälp av språkliga kriterier.

Av de elva dikter Palmesköld meddelar under Holmströms namn kan endast Sylvanderdikten, gravdikten över Johanna Spalding och Suppliquen omedelbart konstateras vara av Holmström.²⁷ Epigrammet »En Skriff föruthan bläck» kallar Palmesköld i sina bibliografiska notiser »Verser i sanden skrefne med en Kiäpp». Så kallas dikten även i V 21 aq, och i De la Gardie Varia 43 står något utförligare: »Dessa giordes samma gång dem iag skref i Sanden med en Kiäpp». Likheten i ordalydelsen gör att man måste anta ett gemensamt ursprung. Uppgiften i De la Gardie Varia 43 visar på en konkret situation, då författaren vid Narva blivit frånstulen sina pengar. Det är därför troligt att vi här har den ursprungliga angivelsen. I epigrammet kallar diktaren sig en »fattig Secretaire». Sekreterare kunde Holmström kalla sig till dess han 1697 blev generalauditör. Han kan mycket väl ha använt den ringare titeln vid ett senare tillfälle, då han ville dra uppmärksamheten till den nöd han led. De övriga dikterna hos Palmesköld ger inga uppgifter att gå efter, men »The förlofwades innerliga böhner i fäldt» måste av innehållet att döma vara skriven av en man som befann sig ute i fält med Karl XII under ett fälttåg långt från hemlandet. Holmström följde kungen, tills han dog i lägret i Smorgonie 1708.

Av de 29 dikter Tessin meddelar har vi för inte mindre än tolv ett dubbelt vittnesbörd, då tio av dem finns hos Wrangel och två hör till dem Palmesköld nämner som Holmströms. Dessutom hör en av dikterna, »Iag sulten swarter mager karl» till dem som i V 7 sägs vara av Holmström. Man har därför skäl att tro att även de andra 16 är av Holmström. Beträffande Wrangels svit ligger det något sämre till. 32 av de 43 dikterna är antingen i övrigt okända eller saknar annan författaruppgift än den Wrangel ger. Anmärkningsvärt är dock att två dikter (nr 24 och 25) återfinns i V 7 i samma ordning – dock utan författaruppgift – och att en dikt, »Jag weet en wacker piga», finns i V 21 aq.

Av de 17 nya dikterna i V 7 saknar elva direkt uppgift om författaren. För dikten »Jag sulten swarter mager karl» står: »J.H.f., vilket kan uttydas som »Jsrael Holmström fecit». Efter denna

dikt följer en hel svit korta versifierade beskrivningar av personer, liknande denna, där det på samma plats, under dikterna, står ett namn. Namnen tillhör personer ur släkten Düben och den med denna genom giftermål befryndade släkten Törne samt dessutom överste och överstinna Nieroth, Casten Feif och hans hustru Anna Kristina Barckhusen samt en E. Carel. De besjungna flickorna Törnes far var liksom Holmströms far och bror borgmästare i Stockholm, och med kollegan Casten Feif och översten Nieroth bör Holmström ha haft kontakt.²⁸ Den näst sista dikten börjar: »En iag eij berömma fär» och slutar med förklaringen till detta: »endast är hon tåf Er alla/ som är werldens rätta släkt». Stavningen »Werlden» får inte förvilla. Under står nämligen »E. Car.», vilket måste utläsas »Elisabet Carell», namnet på Israel Holmströms syster, som var gift med kamreren Gustaf Carell.²⁹ Alla dikterna måste tydligen vara skrivna vid ett tillfälle, då Israel Holmström var värd och gälla de olika gästerna. Det finns inget skäl att tvivla på att hela sviten är hans. Tre av dikterna finns även hos Tessin, där de står tätt tillsammans, fastän ordningen där är 25 – 23 – 24. Men i V 21 aq finns inte mindre än elva av de tolv dikterna, men nu med ännu en ordning: 15 – 8 – 10 – 11 – 5 – 12 – 7 – 13 – 6 – 14 – 9. Det är troligt att denna ordning är den ursprungliga, då därmed dikten till Holmströms syster kommer sist, innan diktaren slutar med självporträttet »Jag sulten swarter mager karl». Två av de återstående fem dikterna finns även hos Wrangel, i samma ordning som V 21 aq, och den första, varav endast slutet bevarats, finns i sin helhet i V 21 aq. Det mest intressanta är kanske dock att den dikt som i V 7 närmast föregår den nämnda sviten, nämligen »Klippings hanskar har iag låfwa», även hos Tessin står nära dikterna ur sviten (nr 27 där) och att den enda dikten efter sviten, som även Tessin har, »Suputs försvar», där har närmast följande plats (nr 28) samt att de båda nämnda dikter som också finns hos Wrangel i V 7 följer direkt på »Suputs försvar» och hos Wrangel, som saknar denna, står omedelbart före dikten om »Klippings hanskar». Dessa dikter har uppenbarligen i någon förlaga, som de tre samlingarna Tessin, Wrangel och V 7 ytterst går tillbaka på, stått nära tillsammans med varandra och med den stora sviten.

Med Vs 170 förhåller det sig något annorlunda. Här finns ingen författare utpekad. En av de aktuella dikterna är dessutom inte av Holmström,

nämligen »När jag beseer den Lust», som ju är av Werving. Men sviten i Vs 170 innehåller också »Men war iag icke willer», som Palmköld förklarar vara av Holmström, och fyra av dikterna i Vs 170 finns även hos både Wrangel och Tessin och ytterligare två hos den senare. Av de återstående är en, »Gud wet hwad Far min tänckte», en pendangdikt till »Men war iag icke willer», och den återfinns också i V 21 aq, även där just före denna. Övriga dikter är epigram av precis samma slag som de vi känner genom Tessins och Wrangels avskrifter. Det finns alltså en viss sannolikhet för att även dessa är av Holmström.

Går vi så till V 21 aq, finner vi, att den dels innehåller dikter som vi känner från de andra undersökta samlingarna, dels också ett stort antal som inte finns där. Av de elva dikterna Palmköld meddelar återfinns fem i V 21 aq, av de 29 hos Tessin fyra, av de 43 hos Wrangel tio, av de 23 i V 7 tretton, av de 16 i Vs 170 två. Vidare finns i V 21 aq nitton av de 38 som W 135 har, nio av de tolv i Nordin 1112 som kan vara av Holmström. Därtill kommer att alla de i De la Gardie Varia 43 nämnda dikterna finns i V 21 aq och att de tre dikterna i Hagbybergavisboken återfinns där, den ena dock i annan gestalt. Samlingarna W 135 och Nordin 1112, å andra sidan, har flera dikter gemensamma men ingen dikt gemensam med vare sig Tessin, Wrangel, V 7 eller Vs 170. V 21 aq samlar alltså i sig en stor del av vad de andra avskriftsvolymerna innehåller och bildar brygga mellan Tessin, Wrangel, V 7 och Vs 170 å ena sidan och Nordin 1112 och W 135 å den andra. Ordningen i V 21 aq är emellertid intressant. Volymen börjar, liksom W 135 och Nordin 1112, med Sylvanderdikten och som nummer två står liksom i den senare gravdikten över Magnus Gabriel de la Gardie. Nummer 5–15 utgörs av den nyss presenterade sviten som finns i V 7. Ytterligare ett par dikter från V 7 återfinns bland de tidigare numren (25 och 33). Däremot är de dikter som vi känner genom W 135 och Nordin 1112, med undantag av Sylvanderdikten, samt de fyra från De la Gardie Varia 43 spridda över en stor del av volymen. Slutet (nr 69 ff.) saknar dock motsvarighet i de andra avskrifterna. I vissa fall står dikter som i de andra avskrifterna följer på varandra tillsammans även i V 21 aq. De sex första numren i Nordin 1112 står tillsammans, två och två: nr 1–2, 19–20, 42–43. Nr 8 och 9 i W 135 återkommer som 57 och 58, och nummer 11

och 12 där som nummer 62 och 64 här. De båda pendangdikterna som är gemensamma med V 7 (1–2 där) står här i samma ordning: 27–28. Det förefaller alltså som om V 21 aq inte bara samlade upp ett material som annars är spritt på flera avskriftssamlingar utan också delvis bevarade en ursprunglig ordning.

V 21 aq innehåller alltså dikter som vi känner från olika håll och på olika sätt kan förbindas med Holmströms namn. Utöver några av de av Palmköld, Tessin och Wrangel och de i V 7 och De la Gardie Varia 43 bevarade dikterna finner man i V 21 aq ännu några dikter som förklarats vara av Holmström. Där finns den fullständiga gravdikten över Magnus Gabriel de la Gardie, ur vilken Sehstedt trycker ett brottstycke under Holmströms namn, där finns gravskriften över Ingrid Nohlanwäder, med vilken Tessin uppger att Holmström varit förlovad,³⁰ där finns bröllopsdikten till Madlon Bounge, som var Holmströms svägerska.³¹ Det förefaller som om den som åstadkommit samlingen har velat göra en samling av de dikter som han kände som Holmströms. Man frågar sig då om volymen i sin helhet var avsedd att utgöras av Holmströms dikter. Det finns inga egentliga yttre omständigheter som talar emot det. Ingen av de i volymen ingående dikterna har veterligen någonstans tillskrivits någon annan än Holmström, om man undantar »Min flicka wredgas ej på mig», som vi sett attribueras till Lindschöld, och bröllopsdikten till Fittinghoff-Lagerstierna, som Hanselli av någon anledning för till Keder.³²

Attributionen av dikterna i W 135 och Nordin 1112 beror på det värde vi tillmäter de nyss presenterade argumenten för hypotesen att V 21 aq skulle varit avsedd att samla Holmströms vers. De flesta dikterna i W 135 och de flesta av de dikter i Nordin 1112, som inte kunnat attribueras till annan författare, finns nämligen även i V 21 aq. De återstående kan vara av annan författare, men det skall inte uteslutas att även de är av Holmström. En jämförelse mellan texternas utseende i de fall då de förekommer både i V 21 aq och de båda andra handskrifterna visar nämligen att ingen av dessa kan ha varit förlaga för den som åstadkom V 21 aq. Det kan vara så att den förlaga avskrivaren i V 21 aq följt har saknat en del dikter som andra handskrifter bevarat.

På den väg som här beskrivits når vi endast fram till en bild av vad som *kan vara* av Holmström. En bindande attribution skall ha detta resul-

tat som utgångspunkt men måste använda andra medel. Den kräver en språklig-stilistisk analys.

Den ena av förutsättningarna för en sådan finns. Holmströms språk är särpräglad, främst genom sin närhet till talspråket. Bengt Hesselman urskilde redan 1907 några tydliga karakteristika för Holmströms stil, då han fränkande honom författarskapet till *Giöta Kiämpa-wijsa*.³³ Sigurd Fries har sedan använt samma karakteristika, då han tillerkände Holmström »Den nya Biörn-dansen».³⁴ Hesselman och Fries utgår visserligen från ett material som innehåller både de hos Palmsköld och de hos Tessin bevarade dikterna – alltså de vilkas autenticitet här utsätts för prövning – men alla de karakteristika de anför kan beläggas i de säkra dikterna, nämligen panegyrikerna.

Den andra huvudförutsättningen, ett tillräckligt stort omfång, föreligger emellertid inte för alla dikter. En inte ringa del av dem utgörs nämligen av epigram om fyra eller sex rader. Man kan inte vänta att sådana skall innehålla tillräckligt många karakteristika för att attributionen skall säkras. Vi får nöja oss med ett klumpvis förfarande och utgå från vad som står tillsammans i avskriften och anta att det rör sig om en samling dikter av en och samma författare. Förutsättningen är att epigrammen utgör en svit, att de är skrivna av samma hand, har samma struktur etc.

Hesselman nämner följande karakteristika för Holmström:

- (1) Verbet *trösta* förekommer ofta i betydelsen 'kunna'.
- (2) *Sku* används inte bara i pres. plur. («vi sku» = 'vi skola') utan även ibland i preteritum («vi sku» = 'vi skulle').
- (3) Pret. av *hava* har stundom formen *ha*.
- (4) Starka mask. har ibland ändelsen *-er*.
- (5) Ord av typen *barn* är, som framgår av metern, tvåstaviga och skrivs också stundom *baren*.
- (6) Även namnet *Carl* uttalas tvåstavigt.
- (7) Ord med *ä* i stammen rimmar med *e* (fsv. *i*), s.k. Stockholmsrim.
- (8) Som attribut framför ett substantiv ändas adjektivet i regel på *-a*, endast i mask. sg. kan *-e* förekomma.³⁵
- (9) Formen '*täf* för *utäf* (= *utaf*).
- (10) *Åga* för *äga* (ofta i rimställning).
- (11) »Tjockt» *l* i st.f. *rd* i *bohl*, *tohl'* (= *torde*) etc.
- (12) »Slarviga» preteriti- och participformer av typen »Jag *vndra* ' hwad för sorg», »wij hafwe nu *förlora* ' vår blida Drottning».

(13) *Till* (ofta skrivet *te*) som infinitivmärke.

(14) *Ta på* i betydelsen 'börja'.

(10), (11), (12), är inte särskilt exklusiva utan förekommer ibland även hos andra sena 1600-talspoeter, särskilt från Stockholmstrakten; (12) har sålunda Christoffer Leyoncrona ibland. Enstaka fall av (10), *åga*, har jag funnit hos Werwing. Även (13) har jag funnit hos någon annan samtida poet. Inte heller Hesselmans karakteristika diskriminerar tillfullo. Stockholmsrim (7) är visserligen ganska ovanligt i 1600-talets poesi, men det förekommer, t.ex. hos Skogekär Bergbo och Carl Gripenhielm. Och (1) *trösta* finns hos både Rudeen och Paulinus-Lillienstedt. Men tillsammans med de andra karakteristika har de sitt värde. Man får därför inte nöja sig med att konstatera att ett karakteristikum förekommer utan att kräva en kombination av flera. Bara själva den låga frekvensen tvingar till detta. Som exempel kan nämnas att (1) *trösta* har jag i de tre panegyrikerna, som tillsammans omfattar ca 23.000 ord, bara funnit fjorton gånger, vilket ger en frekvens av mellan 1 och 10 per 10.000 ord i de tre dikterna. Siffrorna för (2) *sku* blir 6 – 16, för (3) endast 2 – 6, för (13) 5 – 12, för (14) 0 – 3. (6) är av lättförklarliga skäl vanligt, men namnet *Carl* kan inte väntas uppträda alltför ofta i andra dikter. (4) saknas helt i panegyrikerna. (8) är vanligt men svårt att använda, då ingen hänsyn brukade tas till avvikelser på denna punkt vid avskrivning. Det förhållandet att vi känner texterna bara från avskrifter försvårar nämligen undersökningen: avskrivaren kan ha »normaliserat». Tessin har sålunda i flera fall skrivningen *skull'*, där V 7 eller V 21 aq har *sku*. Man bör emellertid i sådana fall anta att det är de avvikande avskriften som har den ursprungliga formen.

Sylvanderdikten har flera av de nämnda karakteristika:

- (7) *wäder* – *heder* (str. 14:1–2)
- (12) »hur hiertat hans af ängzlan ynckligt *picka* » (2:1)
- »Kring denna gröna graf war all ting så *bedröfwä*» (37:1)
- (14) »Ty *tog* iag också *på* ödmiukheet till at idka» (23:2)
- »*tog* darrande *på* ruska» (35:1)
- »Men war iag icke willer» ger prov på (7): *seeder* rimmar på *städer* (str. 13:3–5) och man finner (12): »Du *narra* ' mig, min took» (3:2).

»Wisserlig war iag då galen» har endast (12) men detta genomgående.

»Suputs försvar» har (1): »Tröst då wijn alt detta giöra» (v. 117), (11) *bohl* (v. 99) och (12) flera gånger.

»Een Fiskare-Broos Wijsa» har endast (12).

»Kom, drängar, kom, pigor» saknar karakteristika, varför Palmskölds ord är det enda som talar för Holmström. Men vi känner dikten bara i Palmskölds avskrift och vet inte hur originalet kan ha sett ut.

»Fruentimbrets i Stockholm Supplique» har (7): *leder – sijdenkläder* (r. 23–24) och (12): »så frögda' wij oss knafft» (r. 22).

Gravdikten över Johanna Spalding har (1), (5) och (7), men denna relativt långa dikt är säkrad på andra grunder.

Det kända epigrammet över Pompe har endast (7): *lefwa – sträfwa* (r. 7–8).

Av de elva dikterna hos Palmsköld råder alltså tveksamhet om »Kom, drängar, kom, pigor». Övriga dikter har ett eller flera karakteristika eller är för korta för att man skall vänta sig sådana.

Femton av de mestadels korta dikterna i Tessins avskrift saknar karakteristika. Bland epigrammen har »Dig will iag önska nu» (5): *baren*, »Twå grannar haa hwarannan kiär» (1): *trösta*, »En gång så mände en den frågan föreställa» (11): *giohle*, »Så går med oss i våra da'r» (12): *swara'*, *frukta'* och (13) »har sitt *te* blåsa på», »Den som ligger på sin skatt» (13): »näns *te* bruka», »En fråga' mig» (12), »Om älska är en dygd» (13): »Sen jag *te* älska först begynte». Den längre dikten »Klippings hanskar har jag låfwa» har flera karakteristika: (2) *sku* (4 ggr), (12): *låfwa'*, (13): »lusten min *tillge*». I andra avskrifter finns fler (2) *sku*, som i Tessin ersatts med *skull'* och (9) *tåf*, ersatt med *af*. Dikten kan ganska säkert tillerkännas Holmström. Sviten dikter vid middagsbordet behandlas lämpligen i samband med V 7, där samtliga finns i ursprungligare form.

Av de 43 dikterna i Wrangels avskrift saknar 31 av kortdikterna karakteristika. Dikten »Jag weet par skiöna handgranater» har (2): *skull'*, där det kanske stått *sku'*, »Hwem detta ur min spåpung får» har (2): *sku* 5 ggr, »Den som ingenting fått åga» rimmar (10) *åga* på *wåga*, »jag weet en wacker piga» har (12): *mali'*, »Weest du hwad min wän» har (12) *förordna'* och (2): *sku* två

gånger, »En sugga låg och *sku'* få grisar» har likaledes (2) liksom »En räf en gång i Siönöd war». »En snål sugga på wår gål» rimmar (11) *gål* på *håll* och »Hwem är som detta gissa kan» har (9) *tåf*. Övriga dikter har behandlats i samband med Tessins avskrift. De som företer karakteristika är spridda över hela samlingen. Det är därför ganska troligt att alla dikterna är av Holmström, trots att de flesta saknar karakteristika.

Av sviten dikter till bordssällskapet i V 7, som är ganska korta, saknar fem våra karakteristika. »Jag sulten swarter mager karl» har (9): *tåf* två ggr, »Fast man *tåf* honom inte hörer» och »Det trätte några sist» vardera en gång. Så har även »En rosenröder mun och krite hwita tänder», där också (1): *trösta* finns liksom i »Så hwiter som en drifwa snö». »En iag ej berömma får» har både (9): *tåf* och (11): *bohle*, det förra två ggr. »Med denna versen iag förstår» har (12): *bepänsla'*. Man vågar anta att hela sviten är av Holmström. De längre dikterna i V 7, både de som tillskrivs Holmström och de som inte gör det, har alla ett eller flera karakteristika. Den första dikten, som finns fullständig i V 21 aq och där börjar »jag älskar frij att lefwa», har (7) stockholmsrim, »En Krigsmans wijsa» har (11) *bohle* och *giohle*, »Sist om en morgon goo», som tillskrivs Holmström och även finns i V 21 aq, har (1), (7), (10) och (13) och »Opp, opp nympher», som likaledes tillskrivs Holmström, har inte mindre än tretton fall av (1) och dessutom (7) och mycket tydliga exempel på (3): »mit på dörren *haa'* man lämbnat» och »at jag snart *haa'* låssa' dem» samt även (12) och (14). Något tvivel kan knappast föreligga om dessa dikter. Efter »Opp, opp nympher» följer »Klippings hanskar» och därefter den nyss behandlade sviten dikter vid bordet. Vi har således en lång följd ganska säkra dikter. Därefter kommer »Om nu Jungfru Brita Majja», som saknar karakteristika men i handskriften tillskrivs Holmström, och »Sachta! Sachta! med min dosa» som har (12). »Israel Nilsson bugar sig», som genom namnet avslöjar författaren – Nilsson var Holmströms patronymikon – har (3) »om så wore, att/ någon pijga *ha'* hielpt giöra», (11) »ingen plumper *håhlh*änd pijga» och vidare (9) och (12). Allt tyder således på att samtliga dikter i fragmentet är av Holmström. Avskriften förefaller också genomgående ha ursprungligare läsningar än andra och förtjänar främsta rummet vid en edering av dikterna.

Av de dikter i Vs 170 som inte redan berörts har »Gud wet hwad Far min tänkte» (2) *sku*, (10) *åga* och (11), bl.a. *träsgählen* för trädsgärdet. Fabeln »Det war en gång en unger katt» har (11) ett par ggr, epigrammet »En Walmars råck och axeltafft» har (9) *tåf*, bl.a. i rimställning, gåtan »En blinder häst förutan fötter» har (7): *feter* – *äter* och (11). De övriga fyra korta epigrammen saknar karakteristika. Till typen liknar de emellertid mycket dem vi känner från Tessin och Wrangel. Vs 170 påkallar dock försiktighet. Som vi sett har den med bland Holmströmdikterna en dikt av Werving.

Dikterna i V 21 aq har starkt skiftande karaktär. Pendangdikterna »Nu sku de åter fram» och »J måste Bårgers män» saknar karakteristika och det kan tyckas tveksamt om man bör tillskriva dem, trots att de i stilläge liknar hans kända dikter. »Ach! Gud skie låf iagh slapp», som även finns i W 135, har (2), (3) och (12). »Hwarföre skall iagh migh hoos dhen i tråldom gifwa», som även den finns i W 135 och dessutom i Nordin 1112, har inga karakteristika, men dikteren uppträder under namnet Sylvander. »Mitt tahl förtretar och förargar» saknar också karakteristika, medan den följande, »Här nedergräfwes dhen som stedz i Jorden gräfde» har (7). Efter dessa står »En skriff förut-han bläck» och Sylvanderdikten.

Den största kategorien av hittills obehandlade dikter som finns i V 21 aq utgör kärleksdikterna, skrivna i samma stil som Sylvanderdikten. Den första av dem, den 145 alexandrinerna långa »Här skrifwer den hwars hand och hierta du har bundit» uppvisar flera karakteristika: (2) sex ggr, (12) tolv ggr, (13) två ggr och har dessutom, som skall visas längre fram, stora verbala överensstämmelser med panegyriken över Ulrika Eleonora. Dikten »Man har befalt att iag här werser skulle skrifwa», som utgör inledning till »Ach hårda höga himmel», har (1), medan huvuddikten dessutom har (7) och (13). Efter denna följer både i V 21 aq och Nordin 1112 den elegiska visan »Wist är jag födder på Jorden till lijda». Denna har (12) och (13) ett par ggr. Temat varierar i två andra, »Så är iag endast då på Jorden född *till* lijda» och »Åhr iag endast född *till* lijda». Den förra har (12) och (13), den senare enbart (13). Attributionen förefaller därför något osäker. Men själva frasen »född till lijda» finns exakt likalydande i parentationen över Karl XI: »ää wij olyckelige man födde till lijda». I »Så är iag endast då etc.» kallas den älskade »Belide». Så kallas hon också i två

andra dikter, »Kommer, skåder, herdar all» och »Mig fehlas något, men iag weth ej hwad mig wåller». Den förra har enligt registret funnits i V 21 aq och har bevarats i W 135 och Nordin 1121. Den har endast (7), medan den senare, som endast finns i V 21 aq, helt saknar karakteristika. Attributionen är därför osäker.

Säkrare är den för »Mer än wackra min herdinna», som är känd bara från V 21 aq och saknar namn på den tillbedda, då den har (2) och (10) och dessutom det för Holmström typiska *thes* för »tills». »Thes» finns också i »Tröstu så skynda dig, skiönsta Climene», som dessutom har både (1) och (12). »Så skyndar du dej från mej nu», som liksom den förra endast finns i V 21 aq, har (13). »Wreda lycka och oblijda», bevarad i V 21 aq, W 135 och Nordin 1112, har (7) men dessutom två rader fullständigt identiska med ett verspar i »En krigsmans wijsa» som är känd bara genom V 7 och har (11):

Bladet kan sig en gång wända,
Solskijn måste måhlnet ända.

»Sidst gick förnögdh längs uth åth stranden», som även den finns i de tre handskrifterna och talar om Celadons kärlek till Galathé, har (3), (12) och (13), och »Skiönste ibland alla sköna» i V 21 aq och W 135 har (11) och (12). De kan därför anses som säkra.

I några dikter heter den tillbedda »Cloris». »Jag älska' förr men utan plåga» har (3), (7), (11), (12) och (14). Attributionen är därmed betryggande. »Jag log altijd när andra ängsligt klagat» har (1) och (12). »Jag kund' wähl lyckligt förr mot Astrilds båga strida» har (12) några ggr. Den långa »Så är då äntlig nu den wrede tijd för händer», som finns även i W 135 och Nordin 1112 och handlar om Sylvanders avsked från sin älskade, har (7) och (14). »En fremman' herdes man», slutligen, som besjunger herdarnas kyska lantleverne, har (1) och (12).

Utöver kärlekelegierna innehåller V 21 aq ett antal visor av skiftande slag. En kallas »Impromptu giord, der några goda wänner woro på en säker orth, lustige med dantz och speel» och börjar »Dantza min dåcka män du är ung». Den saknar karakteristika, men den har på ett ställe starka verbala likheter med »Opp, opp nympher», som ju i V 7 tillskrivs Holmström och uppvisar karakteristika:

Skunka, lunka och trippa alt utij en Ringh
gaasa, Rasa och flasa man lustigt omkringh

Jfr

iag fick see dem dansa, rasa,
springa, lunka, gasa, flasa,
skumpa, trippa, lustigt kring
alt roligt i en ring.

Eftersom raderna i »Opp, opp nympher» är insatta bara för att markera att man dansade och de båda raderna i dansvisan helt återfinns i »Opp, opp nympher», är man snarast böjd att tro att dansvisan är tidigare och nyttjats, som en känd dikt, i den långa dikten. Men är den av Holmström? Den är i varje fall inte känd från annat håll.

Ett par visor hör till den under 1600-talet vanliga förnöjsamhetsvisan, nämligen »Frisk men du kan» och »Lustig frisk opp». Den förra har (1): »Menn den sig kan bedröfw' [...] *tröst* iag ej prijsa», medan den senare saknar alla karakteristika. Den sägs emellertid, som vi sett, i De la Gardie Varia 43 vara skriven samtidigt med »En Skriffit förutan bläck». Visan »Herdinna säij/hwad är iag hoos digh finner» har endast (12) ett par ggr, medan »I fouglar små som siunga i Skougen» och »Kiärleken syns wähl först» helt saknar karakteristika. Så gör även den melankoliska visan »Ödemark J willa skougar», som innehållsligt liknar de nyss presenterade elegierna, liksom »Jag älskar frij at lefwa», som finns i två nedteckningar i V 21 aq och dessutom, vad slutet angår, även i V 7 och därför redan har behandlats. Däremot har »Fahrwähl med din plåga» (10): *åga* tre ggr, (7): *lefwa* – *stråfwa* och (13): »lefwa / till åga».

Ett och samma tema varierar i en längre alexandrindikt, »Jag swor wähl en gång förr at aldrig mera älska», och en kortare visa, »Jag swor en gång/ till aldrig mera älska». Båda har flera karakteristika, den förra (2): »Att denne Kierleek *sku'* betahla», (12): »[har] *erfarhrij*» och (13): till som infinitivmärke (3 ggr), den senare likaledes (2) och (13). En tredje dikt, »Fahrwähl med din plåga» har två fall av (10) *åga*.

En visa av helt annan karaktär, som i olika versioner spreds som skillingtryck, är »Wåra monsieurer och unga bussar». I nedteckningen i V 21 aq saknas alla karakteristika. Den burleska visan »I går blef iag mäd spee/ En litenn Fågell

kalla'» har (2), (11), (12), (14). Slutligen finns här visan »Min flicka wredgas ej på mig», som annars tillskrivs Lindschöld, och som saknar karakteristika.

I V 21 aq finns även en längre dikt, på vers burlesque, där diktjaget ber om hjälp mot den belägring hans hjärta är utsatt för: »Stockholms flickor, lät er fågring» (2134 ord). Den uppvisar åtskilliga karakteristika: (2), (3), (10), (11), (12), (13). Men dikten har också omfattande verbala överensstämmelser med »Opp, opp nympher»:

Skionste mund, som nånsin Sohlen,
har anskådat här på Johlen,
Såge wij med ängzligt modh,
Jllrödh lijksom drakeblodh
V. 203 ff.

Jfr

skionste mun som nån'sin Solen
har beskådat här på iohlen,
såg iag här med fångsligt mod
rödar' än som drake blod
Opp, opp nympher v. 61 ff.

hennes aldraskionste tycke,
War Naturens mäster stycke,
När han giord des wackra hand,
War han sielf den älskougz brand
V. 227 ff.

Jfr

hennes skiön och fagra tycke
är naturens mästerstycke,
när naturen giordt des hand
war han sielf en kärleksbrand
Opp, opp nympher v. 49 ff.

Vidare är raderna

Will man sig för kierleek wachta
Måst man henne ej betrackta,
Blunda är det bästa Rådth,
See och älska fölgs här åth.
V. 147 ff.

helt och hållet överensstämmande med »Opp, opp nympher» v. 45 ff. En lika omfattande överensstämmelse råder mellan »Stockholms flickor» v. 219–224 och »Opp, opp nympher» v. 73–78.

Överensstämmelserna ger starkt stöd för antagandet att dikterna har samme författare och de på båda håll talrika karakteristika talar för att denne är Holmström. På ett komiskt sätt behandlas kärleken även i en annan längre dikt på vers burlesque, där diktjaget ber om hjälp mot den belägring hans hjärta är utsatt för: »Stockholms flickor, lät er fågring» (2134 ord). Den uppvisar åtskilliga karakteristika: (2), (3), (10), (11), (12), (13). Men dikten har också omfattande verbala överensstämmelser med »Opp, opp nympher»:

lesque, »Alt för kierleks fulla hierta». Denna har (1), (10) och (11).

Av de fyra gravdikterna har den över »vnga Lasse» och den över Magnus Gabriel de la Gardie en snarlik början: »Alt hwad i Werlden är kan intet ewigt wara» resp. »Aldt hwad i Werlden ähr måst falla siuncka brinna». Den förra (484 ord) har (2), (7) och (12), den senare (1303 ord) har endast (7) men har i gengäld stora verbala överensstämmelser med parentationen över Ulrica Eleonora:

Och den som noga seer på Wärlsens usla flärd,
han kallar *Wärlden wist en elak snijken wärdh,*
där giästen alltid måst med lijwet sitt betahla,
En bodh där sådant godz *wahrer hollas fahla,*
Som kittla hug och sinn' [...]
V. 95 ff.

Ty menniskian hon är ett kostligt *Hospital,*
som utan fager syns, men innan fullt med qwal
V. 103 f.

Jfr

Hwem henne rätt beseer han lär och det erfara/
Att denna *wärden är een alt för elak Wärd*
Der giästen alltid måst med lijfwet sitt betala!
Ett Torg på hwilket an har falska *wahrer fahla!*
[...]
Ett wacker *Hospital* der siuka alltid stanka.

Gravskriften över Ingrid Nohlanwäder (1342 ord), slutligen, har (2) fem ggr, (7), (9) och (12) fem ggr. Attributionen till Holmström kan anses säker beträffande alla gravdikterna.

Bröllopsdikterna är den till Fittinghoff-Lagerstierna och den till Spalding-Boung. Redan en hastig läsning av den förra visar att den har ett annat språk än Keders bröllopsdikt till Molitor. Hansellis attribution av den anonyma dikten bygger troligen bara på det faktum att Keders dikt skildrar hur en sedlig hustru skall förhålla sig och att den andra, skriven till ett bröllop fem dagar senare, visar hur en sedig man skall vara. Men dikten till Molitor har utsatt författarnamn, medan den andra är anonym.³⁶ Bara det borde komma en att tveka att attribuera också denna till Keder. Dikten äger flera av de för Holmström utmärkan- de dragen: (2) sex ggr, (7), (11), (12) sju ggr, (13), (14). Då Keders bröllopsdikt inte har något av dessa karakteristika kan attributionen till Keder avvisas och den till Holmström sägas vara säker. Attributionen av bröllopsdikten till Spalding-

Boung bekräftas av flera karakteristika: (1), (3), (11), (12), (14).

I V 21 aq har det enligt registret i volymens mitt funnits tre dikter: »Stenstela bröst och flinthåla hierta» (s. 171), »Kommer skåder herdar all» (s. 173) och »Hör sköna Wallborg, Jungfru fin» (s. 176). »Kommer skåder herdar all» finns som nämnt tillsammans med Holmströmdikter på andra håll och kan vara av honom. De båda andra är inte kända, men ordet »flinthåla» tyder på att Holmström kan vara författare till den förra, och namnet Walborg, som den senare har, finns i vissa versioner av »Äntlig gapa' jag så länge», som man av gammalt betraktat som en dikt av Holmström. »Hör sköna Wallborg» måste ha varit en ganska lång dikt, då den närmaste, »Wåra mon- sieurer och unga bussar», börjar först s. 185.

Däremot är det mycket tveklaktigt om vi har några Holmströmdikter bland det gods som avskrivits av annan hand i slutet av volymen. En dikt är riktad till Magnus Stenbock och måste vara skriven tidigast 1710, då han kallas fältmarskalk.³⁷ Då var Holmström död. De flesta av dikterna är helt okända, men en, »En Spegell, en modell», finns i W 135. Den saknar dock karakteristika. Likaså kan vi knappast räkna med Holmströmdikter bland dem som rivits ut från volymens sista blad. Avskriften måste vara sen, då vi här har en Fresedik: »Är doch fäfangt alt, alt fäfangt upp jorden».

Det faktum att av de 38 dikterna i W 135 inte mindre än 17 finns även i V 21 aq och att åtskilliga av dessa med stor sannolikhet kunnat visas vara av Holmström, lockar till hypotesen att den som samlat dikterna haft intentionen att presentera vad han kände som dikter av Holmström, med andra ord att vi kan räkna med att även de övriga dikterna i W 135 kan vara av Holmström. Det finns skäl att anta att åtminstone några av dem är det. Epigrammet över hertigen av Monmouth står inte bara här utan även i Nordin 1121 tillsammans med Holmströmdikter. Efter gravdikten över Magnus Gabriel de la Gardie följer några epigram: »Een åckermär till siöss», »Att rijda will och full» och »Tagh dig till wara wähl». De har inte några av våra karakteristika, men de har samma robusta stil som många av de epigram vi tillskrivit Holmström. Mellan majoriteten av de dikter vilka tillskrivits Holmström och den nämnda gravdikten står några visor: »O frije bandh», »O nächtergal» och »Liufweste Phebus så har du

nu hunnit». De uppvisar inga andra karakteristika än (7): stockholmsrim, och det är väl osäkert om de är av Holmström. Vad som frapperar är emellertid att de dikter i häftet som vi kunnat tillskriva Holmström alla, med ett undantag, »Farwähl med din plåga», står i första hälften av volymen och att bland de första 25 inte finns någon som bevisligen inte är av Holmström. Vi får därför räkna med att skrivaren i början av volymen velat samla Holmströmdikter, men att han sedan tagit in också andra.

Beträffande Nordin 1112 kan man från början fastslå, att här aldrig förelegat någon avsikt att skapa en Holmströmsamling. Bland de dikter som är skrivna med den först i volymen använda handen finns ett par som bevisligen inte är av Holmström, Lindschölds »Lät kiärlek ha gång» och Gripenhielms »Så har då all min frögd». Vad som är skrivet av andra händer behöver vi inte ta hänsyn till.

Avskrifterna i svit i Nordin 1121 kan som redan framhållits bekräfta attributionen. Detsamma gäller fragmentet i De la Gardie Varia 43. Det enda nya epigrammet i Bergshammar oordnade papper, »Alla qwinfolks gunst iagh winner», saknar karakteristika, men det står liksom »Litet rödt, men der omkring» i den stora epigramsviten i Palm-sköld 395. Av de där befintliga nya epigrammen har två karakteristika: »Ällska lär Jag, ällska har Jag» (12) och »Gudh gif frid i våra dagar» (9). Men de epigram som har karakteristika står på olika håll i sviten, nummer 2, 5, 6 och 21, och man kan anse det som osannolikt att hela sviten består av Holmströmeppigram.

Ingen av de här undersökta samlingarna innehåller politiska dikter av Holmström. Ändå har sådana attribuerats till honom. Då de karakteristika vi arbetat med vanligen inte använts vid tidigare gjorda attributioner, kan det vara skäl att pröva hur de politiska dikterna står sig vid en sådan exmination. De dikter det gäller är »Det finska Gästebodet» och »Den ryska Badstugun» från 1700, »Augusts av Sachsen trosbekännelse» och »Description öfwer den polska nation», vilka tillerkänts Holmström av Mikkola samt »Den nya Biörn-dansen», som tillerkänts honom av Fries. »Det finska Gästebodet» har trots sina 521 ord inga karakteristika. Attributionen bygger därför endast på ett brev, där dikten tillskrivs Holmström.³⁸ Lika litet ger »Den ryska Badstugun» från 1700 (450 ord). »Augusts av Sachsen trosbekän-

nelse» saknar likaledes karakteristika. Någon uppgift som styrker attributionen för dessa båda dikter har jag inte funnit. Den sistnämnda dikten finns i otaliga avskrifter men alltid utan författarnamn. Med hänsyn till längden bör man därför hysa tvivel om Holmströms författarskap till de båda först nämnda dikterna, liksom det är osäkert vem som skrivit epigrammet, som bara har 90 ord.

»Description öfwer Pählska nation» är lång, ca 2830 ord, och innehåller några karakteristika, dock ej många. Mikkola har nämnt några.³⁹ Vid räkning har jag funnit flera fall av (12) och ett av (13) att lägga till Mikkolas exempel. Men texten är synbarligen starkt korrumpierad och sannolikt blir bilden en annan, då alla de bevarade avskrifterna jämförs.

Säkrare ligger det till med den likaledes långa (ca 2167 ord) »Den nya Biörn-dansen». Fries har här konstaterat att (2): *sku* förekommer sex ggr, (3) *haa* likaså sex ggr och (3) *biören* och *baren* sammanlagt sju ggr.⁴⁰ Men dessutom förekommer ett fall av (7), fyra av (9), fyra av (11), 19 av (12), åtta av (13) och två av (14). Fries' försiktighet beträffande Holmströms rätt synes mig därför knappast motiverad.⁴¹

De dikter som uppvisar minst ett par olika karakteristika och står i en tät omgivning av säkra Holmströmdikter kan väl anses ganska säkert attribuerade till Holmström. Men för åtskilliga, särskilt epigram men även några kärleksvisor, saknas dessa båda kriterier. I vissa fall har vi emellertid ännu en möjlighet. Inte sällan förekommer samma fraser i olika dikter, endast föga varierade. En sådan fras är »är [mitt] tijdfördrijf». I parentationen över Ulrica Eleonora finner vi »En ängslig suck och pust är nu vårt tijdfördrijf. Följande variationer finns i kärleksdikterna:

»Sorg ska bli mitt tijdfördrijf» (»Ödemark i willa skogar»)

»Blijr då gråth min tijd fördrijf» (»Ähr iag endast född till lijda»)

»Des enda tijdfördrijf skall wara bittert gråta» (»Så är då äntlig nu»)

»Kiärleken war mitt tijdfördrijf» (»Jag älska' förr men utan plåga»)

»Hwars liufhet är mit hiertans tijdfördrijf» (»Här skrifwer den hwars hand»)

En annan fras är »min lust är wänd i pust». I parentationen över Ulrica Eleonora står: »Wår lust är wänd i pust. Frasen finns i följande kärleksdikter:

»hur min lust är wänd i pust» (»Sidst gick förnögd längs uth åth Stranden»)

»wår lust/ utj pust/ kan hastigt för wända» (»Farwähl med din plåga»)

»min lust i pust för wandlat» (»Så är då äntlig nu den wrede tijd för handen»)

Vidare varierar tanken att hjärtat (eller bröstet) i tusen stycken brister. I parentationen över Ulrica Eleonora läser vi: »Och våra trogna bröst i tusend stycken targar». Frasen finns i följande dikter:

»Så måste *hiertat* dit i tusend stycken spricka» (Gravskriften över Ingrid Nohlanwäder)

»Mitt *hierta* är i tusend stycken rembnat» (»Jag log alltid när andra ängsligt klagat»)

Andra fraser som är vanliga är »tro mig fritt», som finns i »Ach hårda höga himmel», »Jag swor wähl en gång», »Har du någon trogen wän», »Frisk men du kan», »Herdinna säij», vidare »tro man mejj» (»Du äst en man som resa ska», »Jag kund' wähl lyckligt förr», »Giör dig lust, war man glad») eller »men tro mig» (»Nu brukar du wäl mycket kruus», »I går blef jag mäd spee», »Frisk men du kan»). Om en flickas »swanebarm» talas i bröllopsdikten till Spalding-Boung, gravdikten över Ingrid Nohlanwäder, »Jag kund' wähl lyckligt förr» och »Skiönste ibland alla sköna» och jämförelsen med »silkeswatt» finns både i »Stockholms flickor» och »Klippings hanskar». I bröllopsdikten till Spalding-Boung talar diktaren om »en siuker som förbiudes stancka» och i »Ach hårda höga himmel» om »en siuker den som stancka får». Vi konstaterade nyss att den sistnämnda dikten saknar karakteristika. Men den har flera fraser gemensamma med andra dikter. Utom den nämnda har vi »mitt tåhlamod får dubbel hugg till löhn», som är nästan identiskt med en rad i Sylvanderdikten: »Mitt tåhlamod dhet blijf med dubbelt hugg belöhnt». Ännu mer omfattande överensstämmelser mellan ett par dikter har redan noterats. En kan tillfogas. I »Sachta, sachta med min dosa, som finns i V 7 men utan författarnamn, står:

Är du och en petit maistre
pour paroistre, plus qve d'estre.

I »Descripton öfwer Påhlska nation» möter samma rader lätt varierade:

Som han är en petit maitre
Pour paroitre plus que l'etre.

Dikterna hör till helt skilda genrer, den förra är en sällskapsvisa, den senare en lång beskrivande dikt om Polen.

Man måste visserligen vara försiktig med slutsatser av frasers förekomst i olika dikter. Poeterna lånade fritt av varandra. Men mycket av det som här noterats finns upprepade gånger i olika dikter och har mer karaktär av egenheter i en poets språk än av lån. Tillsammans med de särskilt uppräknade karakteristika kan de sägas styrka attributionen av flera dikter.

Genomgången visar att de olika avskriftssamlingarna har skiftande värde. Några innehåller enbart dikter som med säkerhet eller sannolikhet kan konstateras vara av Holmström. Särskilt värde förefaller V 7 ha. Den ger i allmänhet bättre läsningar än andra avskrifter för de dikter som också finns på andra håll. Sannolikt utgör den en avskrift av Holmströms egna manuskript. De dikter som i Palmsköld 389 och 395 utpekas som dikter av Holmström är även med stor sannolikhet hans. Den förra tycks vara mer pålitlig än den senare. Hur man skall bedöma ändringarna i Palmsköld 395 är dock svårt att säga. Omöjligt är inte att de båda avskriftssamlingarna går tillbaka på autentiska men delvis skiljaktiga förlagor. Vs 170 har mindre värde för attributionen. Den förefaller sämre än Palmsköld 389 men bättre än 21 aq, där jämförelser kunnat göras. Vs 34 och Tessins avskrifter går sannolikt tillbaka på gemensam förlaga, som redan den retuscherat dikterna. Tessin gör ytterligare ingrepp. V 21 aq har den största vikt genom mängden av dikter. Men texterna är oftast sämre än i andra avskrifter. W 135 förefaller ofta bättre. Först efter noggrann undersökning av varje dikt kan avgöras om någon eller några avskrifter generellt ger de ursprungligaste läsningarna.

III. Några genrer

1. Kärlekselegier

Tessin uppger, som vi sett, att Holmström skrivit »långa elegier». Det har tidigare varit föga tro-

värdigt, då bara Sylvanderdikten kunde uppbära den beteckningen. Den stod ensam i Holmströms produktion, och det tedde sig som något av en paradox, att burleskförfattaren skulle ha skrivit en så avvikande dikt.⁴² Nu är bilden en annan. Det mest överraskande i det nya materialet är den stora mängden kärlekselegier. Tjugotalet nyupptäckta elegier, varav några är långa, skapar kvantitativt en balans i författarskapet. Fråga är om de även balanserar kvalitativt.

Det konventionella i kärlekselegierna syns på långt håll. Situationerna är petrarkismens: den tillbedda är kall och avvisande och den älskande mannen önskar sig döden samtidigt som han be dyrar sin trohet. Det är alltigenom känslolanalys, subtil och nästan sofistikerad:

Jag lijder men Jag weet doch intet hwad iag lijder,
Jag qwijder men weth doch eij för hwem som iag här
qwider,

En ängslig plåga är, som mig hårdt sätter an,
Den Jag wähl kienner, men doch intet nämbna kan.

Mitt hierta oförnögd städz effter något längtar,
jag weet eij effter hwem det sorgfullt mände trängta,
Sorgfull är jag allen bland andra utan frögdh,
Jag är doch war iag är, så är Jag oförnögdh.

Mig fehlas något str 2 och 3 (något rättad)

Förhållandet till den älskade uttrycks med petrarkismens vanliga metaforer: kärleken är en sjukdom, älskaren är den tillbeddas slav, hans hjärta är fångslat och sårat av Cupidos pil. Den dyrkades öga »är en Sohl som glimmar men doch bränner», hennes kinder »äro röd' med hwijta lillior pryde», hennes tänder är »pärla tänder», hennes bröst är alabaster och hennes händer marmorvita.⁴³ Allt är förlagt till en pastoral värld, men endast med lätta antydningar genom herdenamn som Belide och Cloris och genom att dikterna anges vara skrivna »A la (plus) aimable Bergere», »Sur l'absence de l'aimable Bergere» (»Sidst gick förnögd») och »Sur le depart de l'aimable Bergere» (»Så är då äntlig nu»). I flera dikter försiggår allt i det »geistige Landschaft», den idealvärld, där intet annat existerar än hjärtats känslor.⁴⁴ Allt ovidkommande är eliminerat; endast mycket allmänt omtalas sådana fakta som att den älskade har begivit sig till ett främmande land. Exakt var och när det hela utspelas får man inte veta. I dramat figurerar endast två personer: den talande älskande och den tillbedda herdinnan. Över dem råder två makter: Cupido, som skjutit den sårande pilen,

och, ytterst, den makt som ibland kallas ödet, ibland lyckan eller himlen och som illasinnat låtit bara den ena träffas och som inte låter sig beveka:

Fast Ödet sielf emoth mit hopp omöijligheten ställer
Med tåhligt sin' iag himblens börda bär,
Ty det doch eij med hårdheet sin dens troheet nånsin
fäller,

Som öfwer alt Lysinde håller kiär,
Om Lyckan skiönt mig will, nu utan skuld förtryckia,
Och sambla mothgång i min troгна fambn,
hon kan doch tro mig fritt med all sin macht eij ryckia
utur mitt bröst Lysindes liufwa namn.

Ach hårda höga himmel, str. 8.

Endast en gång ställs diktarens sorg mot den glädje naturen känner om våren:

Då andra utj frögd, förnögdge glädias få,
Måst Jag här utan tröst allena sorgsen gå,
I denna liufwa tijdh och wackra wåhre stunden,
då foglen frögdar sig och qwittrar liufft i lunden,
då fisken utj siöhn kan spritta, vara glad,
och dantza samma dantz, som fouglen nylistg qwad,
då träna börja på att smycka sina leder,
Och jorden dragit an des gröna helgdagz kläder,
Då blomstrens pruncke pracht och örtrens söta safft
förnöija allas sin' och gie den siuka krafft,
då ung och gammal sig i gröna gräset finna,
och när hwar herde tar sin wån och herderinna,
och springer lustigt kring i liufwe Ekelund,
har mången glader dag och mången rolig Stund,
då, då, då måste Jag allena gå och gråta [...]

Så är då äntlig nu v. 7–21

Men det stycke vårschildring som ges är ytterst allmänt hållet och har inget av den konkretion som kännetecknar Skogekär Bergbos eller Urban Hiärnes erotiska landskap.⁴⁵

Det finns ett annat drag som skiljer Holmströms kärleksdikter från Wenerid eller annan petrarkistisk lyrik men som dock inte heller det är utan motsvarigheter. Kurt Johannesson som väl är den bästa kännaren av den pastorala kärekspoesien under 1600-talet, talar om en ny sentimentalitet under 1680-talet.⁴⁶ Han fäster särskild vikt vid Holmströms Sylvanderdikt och dess stora popularitet. Sentimentaliteten kännetecknar inte bara den utan flera andra av Holmströms kärlekselegier, bland andra denna som också blev populär:

Ähr iag endast född till lijda
Blijr då gråth min tijd fördriijf,
Måst iagh städz min' händer wrijda,
Hierta picka i mitt lijf,
Som ett skiepp emot en klippa,
stötz utaf ett olyckswäär,

Vp och neer i böllian wippa,
det sin last med ängzlan bär,
Aldrig utur ångest slippa,
lefwa så är stort beswär.

Men Holmström är inte ensam. Christoffer Ley-
oncrona har samma otröstliga sorg:

Min Sool sitt skien har mist, sig giömbt i hafzens
böllier:
Hon har till hwijla gått, hon rinner aldrig opp,
Hon frögdar aldrig meer mitt hierta medh sitt lopp,
Min eenda fröde Sool ett ewigt mörker höllier;
Och undra ingen på, att jag min sorg eij döllier:
Min glädje är förbij, utsläckt är alt mitt hopp [...]⁴⁷

Paulinus-Lillienstedt klagar så i den mycket sprid-
da dikten över Iris' avresa:

Min dag är all, min sool är nederrunnen,
Mig fattar om en iemmerfuller natt:
Min lust är hän, min hugnad är förswunnen,
Bort' är min frögd, sin koos är all min skatt.⁴⁸

Och hos Carl Gripenhielm möter vi samma ton-
gångar:

Alla stunder, tijmar och dagar,
Jag widh mörcka nätter lijkna må.
af all lust, som andra behagar,
kan mitt hierta ingen tröstan få.⁴⁹

Alla dessa dikter är skrivna under 1680-talet eller
början av 1690-talet. De bevarade visböckerna
från denna tid är fulla av sentimentala pastoraler
av detta slag. Det torde knappast finnas någon
period i svensk litteraturhistoria som är så präglad
av melankoli som denna, och tårarna rinner med
ett flöde som kan jämföras bara med de sentimen-
tala Sturm und Drang-diktarnas. Diktarna hör
också till en och samma generation: de är alla
födda under åren kring 1660.

Holmström hänger sig alltså åt ett tidsmode.
Möjligen kan han själv ha bidragit till detta mode;
dateringarna är osäkra både vad gäller Holm-
ströms dikter och de andras. Vid sidan om alla
likheter har dock Holmströms elegier sin egen
prägel. Den ligger till en del i den formella vir-
tuositeten i vissa dikter. Holmström har också en
djärvare metaforik och ett större uppbåd av sinn-
rika stilfigurer än de samtida diktarna. Man kan se
på dessa exempel:

Mitt bröst som alltid förr en lycklig farkåst wari',
der nöije, glädie, frögd, der löije, skratt och lust,

som glade passagers kring hela werlden fari,
har nu sin fulla last af ängzlan, suck och pust.

Här skrifwer den v. 29–32

Du har mitt hierta smält, till en Medaille giordt,
der som dit Conterfey lifachtigt är islagi',
Med denne Öfwerskrift: Bör älskas immerfort!
Wällan, iag will och skall dig ochså ewigt ära,
Jag älskar endast digh och skiöter ingen an,
Din skiöna bild ska iagh i trogna bröstet bära,
Så länge Pulsen slår och hiertat picka kan.
Mitt hierta ska för dig ett trogit Ethna wara,
Hwars flammor aldrig släzk, hwars eld eij tahnar uth.

Ibdm v. 123–131

I herdedikten sitter, som Waldberg uttryckt det,
»die Hirten an den vor Trauer träge dahingleiten-
den Flüssen und vergehen vor Weltschmertz,
Trauer und Wehmut».⁵⁰ Det var mycket vanligt att
tala om tårefloder, att likna tårarna vid strömmar
och att spela med korrespondenser mellan männi-
ska och natur. Men Holmström går längre än
andra: han driver jämförelsen därhän att den
upplöser sig själv:

Lätt då mijna trogna tåhrar,
Flyta till Ehr skiära floodh,
Unna den som Ödet sårar,
gråta här med sorgse modh,
till des iag i mina tåhrar,
Smälter, blifwer lijk er floodh.

Öde mark i willa skougar str. 1

Det är inte längre en hyperbol byggd på tanken att
landskapet korresponderar med människan och tar
del av hennes känslor, utan här drömmer diktaren
om en upplösning av jaget, ett uppgående i all
sorg i naturen. Tydligare utvecklas detta i en an-
nan dikt:

Bäckarne öka sig af mijna tåhrar,
qwistarna röres af suckarna min.
Min klagande Jemmer sielf Echo så sårar,
att hon af ymckan med mig stämmer in,
frågar om iag är dömdert till blifwa
hoos henne utan roo,
Lijka med henne kring dällderne drijfwa
och stedz i oroo boo.

Wist är jag födder, str. 5

Ett non plus ultra når Holmström i Sylvanderdik-
ten; kanske kan dess popularitet delvis bero på att
den så väl motsvarade de krav på långt driven
sinnrikhet som läsarna ställde vid denna tid, då
barocken kulminerade med Paulinus-Lillienstedt
och Dahlstierna:

Sij här en ussel **Holm**, där bittra nässlor blomma,
Sij här en **Tåre-Ström**, der sorgefoder strömma,
Sij här et styrlöst skiep, som drifz af hwarie wär,
det till sin last ej nå't änn such' och tährar bär!

Str. 6

Kringh dhenna gröna graf war all ting så bedröfwä',
Så att man therutaf heel skiäligh kunde pröfwä,
Att motgångh sigh fördränckt i herdens tårehaf,
Och att all werldens sorgh sig uthwaldt dher een graf.

Str. 37

Den sörjande Sylvanders natt blir till ett »plåge-torg». Det är en concetto, som inte är alldeles lätt att förstå. Man bör använda de konnotationer som vidhäftar »torg» som en plats där mycket/många samlas. I en annan dikt använder Holmstöm uttrycket »ett tårg, en sammelplatz af allt som intet duger» (Gravdikten över M.G. de la Gardie). Därtill kommer som kanske viktigast, att torgen var platser för tortyr och avrättningar.

»Till dhes iagh druncknar sidst uthj min tåre-sjö» – så förespeglar sig Sylvander sitt öde. En djärvare hypebol, ett rikare utnyttjande av bilden ström för tårar kan väl inte tänkas, samtidigt som det i herdedikten vanliga självmordet genom vatten här får sin plats. Och vid Sylvanders död deltar hela naturen i sorgen: flinthårda stenar brister ut i tårar, bladen faller av ekens gröna grenar och bergens tårefloder flyter över hela jorden. Sylvander blir inkarnationen av all kärlekssmärta i världen, ett slags Kristus för de av kärlek lidande.

Elegiernas ämne är i de flesta fall den älskandes avsked. I avskedsdikterna stiger temperaturen. Avskedsdikter är vanliga i den pastorala kärlekspoesien.⁵¹ Hos Holmström finns det ibland mitt i det konventionella en stark konkretion i framställningen både av situationen och av känslorna:

Hur ofta har doch ej mitt sinnelösa sinne,
mig öfwertalt till tro, hwad aldrig lærer skee,
och bracht mig utij hopp dig på de orter finna,
der iag lell weet att du dig aldrig lærer tee,
Så snart Jag sedt en wagn på wägen framåth åka,
Så har iag genast tänckt: wäs kom, wäs kommer nu,
Nyfiken sprungit till i hopp dig där att råka,
Men när iag nämbre kom, så war det intet du.
Så har mitt blinda hopp mig mången gång bedragi',
Och kommit mig till troo hwad dock omöiligidgt war,
Sij så har Skuggen jag för kroppen mång gång tagi',
Och låtit längtan rå, som wårt förnufft bedrar,
Så snart uppå min dörr iag någon klappa hörde,
det måste war' ett Bud från dig utur ditt land,
När något bref mig gafz strax sig mit hierta rörde,

Af glädie till att få ett bref utaf din hand,
Fast Jag weet säkert nogh, när Jag mig rätt besinner,
Att hwarcken bref ell' bud blir sändt från dig till mig.
Här skrifwer den v. 78–91

Den heta pulsen i förening med den säkra språkliga och metriska genomföringen gör några av elegierna, »Här skrifwer den hwars hand och hierta du har bundit», »Jag älska' förr men utan plåga» och »Så är då äntlig nu den wrede tijd för handen» till något av det främsta som skapats inom genren på 1600-talet.

2. Kärleksvisor

Ett par av elegierna har viskaraktär och har tidigt försetts med melodier. Men det finns också ett antal kärleksvisor som inte har den elegiska ton som är så dominant i den nu behandlade gruppen. En visa som »Herdinna säij/ hwad är iag hoos digh finner» har mycket av de elegiska dikternas språk i första strofen, men den skiljer sig från dessa genom att den älskade tilltalas och att dikta- ren tänker sig att hon skall förstå och ändra sig, då hon hör om hans kärlek:

Ähr dett då ditt,
Så måst du det wähl skiöta,
ty troo mejj fritt,
du går det elliest qwitt,

I dessa visor framställs kärleken inte som alltigenom tragisk. Diktaren kan också ställa sig utanför och se med humor på situationen. Visan »I foug-lar små» handlar om hur galet det är av fåglarna att sjunga om kärleken, som inte ger dem någon fröjd. De skulle i stället lasta den och jaga bort den i skogen. I »Farwähl med din plåga» tar dikta- ren själv farväl av kärleken och väljer den lugna friheten.⁵² »Jag älskar frij att lefwa» är en hymn till denna frihet:

Derföre will iag blifwa,
i frijheet men iag kan,
Och ej min frijheet gifwa,
Åth någon skiöhn tyrann.

Temat varierar i »Kärleken syns wähl först», som i sin början är en utredning av kärlekens väsen men i det dubbla slutet ger tillkännas diktarens vilja att inte älska en utan alla:

Bort bort med sådan Roo,
Som är full med fahra,
Jag will fast heller boo,

Jbland de willas skahra,
 Än som nånsin glader wara,
 Der Olyckor altijd groo,

Älska ingen, ähra alla,
 Will iag för min regla hålla,
 Ty så är man ingens trähl,
 Män doch allas wän lijkwähl.

Hijt, hijt med sådan roo
 som är frij från all fahra
 [...] hata ingen, älska alla,
 will iag för min regla hålla.

3. *Kärleksdikter på vers burlesque*

I den lättare tonen påminner de omtalade visorna om kärleksdikterna på vers burlesque. Dessa är till skillnad från visorna relativt långa och berättar och beskriver utförligt. Två av dem står varandra mycket nära, då de båda skildrar en ny förälskelse. »Opp opp nympher» och »Stockholms flickor». »Alt för kierleksfulla hierta» skildrar den ofarliga och ömsesidiga kärleken till ett porträtt. Med viss fog kan man till gruppen räkna även den kända »Klippings hanskar har jag låfwa», även om läsaren där inte blir helt klar över arten av diktarens känslor.

Gemensamt för de fyra dikterna är att de till stor del upptas av beskrivning. »Opp opp nympher» och »Stockholms flickor» beskriver noga den älskades utseende, och i båda dikterna motiveras beskrivningen med att det är den älskandes ögon som får se den sköna, överraskande i den förre dikten, vid välplanerat spioneri i den andra. Än mer osökt kommer givetvis det deskriptiva in i dikten »Alt för kierleksfulla hierta», som ages vara skriven över ett »Conterfait». I den fjärde dikten gäller beskrivningen inte en kvinna utan ett par handskar. I kvinnobeskrivningen är »barockdraget» ännu mer markant än i elegierna:

Ingen stierna törs beskåda
 hennes skiöna ögon båda,
 effter deras glantz och prackt
 haar hoos desse ingen mackt,
 roos och lillio måste bucka,
 af förtreet tillsammans sucka,
 när dhe hennes kinder see,
 som så fager sig betee.

Opp opp nympher v. 53–60⁵³

Kärleken är i dessa båda liksom i elegierna utan hopp. Men den skildras på ett helt annat sätt. Dikterna är snarast avsedda att på ett nöjsamt sätt

berätta för flickorna i umgängeskretsen vad dikta-
 ren råkat ut för. Han ser på sitt eget öde med hu-
 mor och en viss distans – det är något av barock
 motsvarighet till Frödings »Balen» över dessa
 dikter:

Mina galna ögon runda
 (som eij nånsin kunna blunda
 förr än dhe mit hierta see
 både utj ack och wee)
 lупpo kring i alla hörn,
 snart på bohle, snart wed dör'n,
 thes de fasna wed'n magnet
 som dem äntlig åth sig sleet

Opp opp nympher v. 29–36

Särskilt intressant är den utveckling några av de
 vanliga metaforerna för den hopplösa kärleken får
 i »Stockholms flickor». En eld som förtär hjärtat
 är en vanlig bild. Diktaren ger den en ny turne-
 ring:

Im din Fromheet icke will,
 hielpa bära watten till,
 att man släcka må den låga,
 och den Kierlezk brinnand' plåga,
 som du i mitt hierta tändt,
 elliest blifwer det förbrändt.
 Doch, det är dig ingen nytta,
 Att du denne trogne hytta,
 om du tänckt der boo utj,
 skall till gruus och aska blij,
 tu lär sielf der intet trifwas,
 om det platt skall nederrifwas,
 reparering kåstar mehr,
 Om det rifz till grunden ner.

Stockholms flickor v. 299–312

I »Alt för kierleks fulla hierta» ligger det komiska
 i att det livlösa porträttet tillskrivs all den känsla
 och värme som den dyrkade kvinnan inte visade:

Fast min flicka lijflöös är,
 Jag der mera nöije finner
 än hoos mången lefwand' twär,
 som är fager till min plåga,
 som är deylig till mit qwal

V. 18–22

Liksom i »Stockholms flickor» eldmetaforen ut-
 vecklas så att den blir en verklig eldsvåda, så förs
 i denna dikt verkligheten nästan brutalt in.

Intet heller någon nåhl,
 brukar hon der med att sticka
 mig, när ja'na will haa kier,

som ty wärr hoos hwarje flicka
nu ett ledsampt mode är.

V. 50–54

»Klippings handskar har jag låfwa» är ett stycke utsökt galanteri. Diktaren har lovat den kvinna dikten är skriven till ett par klippingshandskar. Det var vanligt i den petrarkistiska traditionen att skriva verser över dylika gåvor.⁵⁴ Eftersom han är »en fattig Kar» har han nödgats köpa ett par av de billigaste, utan diamanter och andra prydnader. Men i stället målar han upp hur de handskar *skulle ha sett ut* som motsvarade »lusten min till gee». På vart finger skulle det finnas »fempton gånger fempton ringer» och på var ring femton diamanter, var med femton »hwassa kanter», och var kan skulle vara värd 15.000 »nya daler». Men:

I pennan är jag rijker
och i pungen allmoos hion

och nu vänder han på det hela. Dessa handskar har ändå det största värde, ty ingen ungarl finns i hela landet som inte skulle vilja kyssa dem – inte för handskarnas skull utan för handens, men det säger han inte.⁵⁵ Och nu målar han upp en ny överdådig bild, nu av hur alla sprättar i landet, i sina olika slags högmoderna kläder, kommer fram och bugar för dessa enkla handskar, liksom Josefs bröders kärvar bugade sig för Josefs kärve i Josefs dröm. Att parallellen gäller detta säger diktaren inte öppet:

Alla, alla desse lära
komma fram ödmiukelig
doch, jag menar dhe som bära
slijka saker uppå sig,
och för mina handskar buga,
snärde i Cupidos band,
Kyssar stiäla, Kyssar truga,
af min handska på Ehr hand.

V. 61–68

I sin lekfullhet, överdåd och lätta elegans är denna dikt den enda svenskt 1600-tal kan ställa upp mot Marvels »To His Coy Mistress».

»Snärde i Cupidos band». Om diktaren själv är snärd säger han inte. Däri ligger finessen. Men han låter dikten sluta med att be mottagarinnan stanna vid dessa kyssar på handen. Om någon fordrar att hon skall ta handskarna av, skall hon säga att det inte går, för handen är så varm:

seij Ehr hand den är så warmer
at Ehr hanske eij går tåf...

4 Förnöjsamhetsvisor

Ett vanligt ämne i 1600-talets visor är nöjdheten med en ringa lott, underkastelsen under ödet o.s.v. Kända dikter över detta ämne är Lucidors »Skulle Jag sörja då wore Jag tokot» och »Hwarföre skal Jag mig med Sorger qwällia».⁵⁶ Tre dikter av Holmström kan naturligt föras till denna grupp, den långa »En Krigsmans wijsa» med början: »Skall iag mig nu sielf förlåta», och de båda kortare »Frisk men du kan» och »Lustig frisk opp». Gränserna är emellertid flytande. »Wreda lycka och oblijda», som här förts till elegierna, eftersom den språkligt står dessa nära och man vill anta att den olycka dikten talar om är den obesvarade kärlekens olycka, slutar som en förnöjsamhetsvisa, ja, ett par rader är identiska med ett par rader i »Skall iag mig nu sielf förlåta».

Förnöjsamhetsvisorna börjar ofta med »Frisk opp» (ty. »Frisch auf»).⁵⁷ Två av Holmströms visor börjar på detta sätt, i den ena i den elliptiska formen »Frisk». Diktaren tänks alltså tala till sig själv, uppmana sig själv att fatta mod. Den retoriska prägeln är tydlig: visorna utgörs av en rad argument för det riktiga i att dämpa anspråken och finna sig i sin lott. Så är det i Lucidors visor, så är det också i Holmströms. »Skulle Jag sörja» antas av gammal tradition vara skriven i fängelset. Uppgiften i De la Gardie Varia 43 förbinder Holmströms »Lustig frisk opp» med ett liknande tillfälle, det då diktaren förlorat alla sina ägodelar. Det är möjligt att »Skall iag mig ni sielf förlåta» även den har en dylik personlig bakgrund. Dikten besjunger det torftiga krigarlivet och sätter detta i motsats till studielivet och skolan. Vi vet att Holmström efter studier i Uppsala, som av allt att döma inte ledde till framgång, gav sig krigarlivet i våld.⁵⁸ Dikten kan vara skriven då Holmström beslutat sig för den nya banan.

Den märkligaste av de tre dikterna är just denna »En krigsmans wijsa». Den är märklig genom sin säkra diktion men framför allt genom sina egenartade metaforer:

Hwad är pärlor? salta tårar,
dem siön har till steenar giordt.
Hwad är skatter? plågebåhrar,
utaf hilka man har spordt
at dhe skada mehr än hielpa,
och förskaffa altijdh quaal,
at dhe sina herrar stielpa

utj plågors röda saal.

[...]

Hwad är kärleek? söta plågor,
en kårt lust för et långt hopp,
der är diefwuls heeta lågor,
som förtära Siähl och Kropp.

Pärlorna som förstenade tårar, rikedomar som »plågebåhrar», vilka skulle tjäna till hjälp i livet men i stället leder till »plågors röda saal». Med detta har väl Holmström menat helvetet, men uttrycket verkar nytt och expressivt, liksom »diefwuls heeta lågor» i följande strof.

5. *Sällskapspoesi*

Sällskapspoesi används här i relativt inskränkt betydelse: poesi, präglad av en lätt ton, skriven vid ett speciellt tillfälle för att roa en bestämd grupp människor. Vi har en svit sådana dikter i behåll, nämligen sviten korta dikter över gästerna vid ett middagsbord. De har närmast epigrammatisk karaktär. De som är riktade till damerna utgör galanta hyllningar, medan de till männen kan gå nästan chockerande rakt på sak, liksom i burleskerna:

Du äst en man som reesa ska
men hwar till fanners ska du dra?
Så suur och trumpen som du äst,
liksom en halfdöd åkarhäst.

Dikten till Anders Düben

Av störst intresse är väl den dikt där Holmström karakteriserar sig själv. Han ger bilden av en man som lever för dagen:

Hwad lyckan mig än sänder till
iag samma wägen hafwa will.
Tre ting är som jag håller tåf,
dem will iag nämbna, får iag låf:
en smaklig maath med god dryck,
en wacker flicka med godt skick,
det andra gå mej som det kan,
först mej ej detta tryter, man:
iag sörier ej för mårron daan,
taar tijden såsom iag kan ha'an,
fast iag ej alt får som iag will,
ty det will ej så räcka till,
den kan ej altijd bulla åpp,
som lefwer man tåf gatulåpp.

Det är förnöjsamhetsvisornas bild. Man får anta att det var sådan Holmström ville framstå. Det måste också varit så han framstått för vännerna, att döma av gravdikterna över honom.

6. *Gåtor*

Med en vidare definition skulle sällskapspoesien även kunnat innefatta gåtorna. Det är nämligen sannolikt att de skrivits först för en bestämd krets av vänner. Men då gåtorna har sin speciella prägel får de bilda en egen grupp.

De gåtor som kan attribueras till Holmström är nio till antalet. De är alla korta, flera bara fyra rader, och de flesta har bevarats genom Wrangels avskrift. De har alla samma uppbyggnad: författaren presenterar en rad egenskaper hos det åsyftade, egenskaper av den art att de förefaller ange något helt annat än det avsedda. Poängen ligger just i att dessa mängder av egenskaper pekar åt fel håll. Några av gåtorna är – till synes – tvetydiga, som 1600-talets kända bröllopsgåtor:

Alla qwinfolks gunst iagh winner
styfwer, långer, men doch trinner,
mitt i hufwud är ett håhl,
Trächtlig saak: en sömmenåhl.

Någon gåta bygger helt på ordlek, som den om Stockholms bank:

Seij hwad för huus i Stockholm fins
som störst af alla wara syns:
Jo det är Banquen wisserli:
De andra husen stå der i!

Av ett speciellt slag är Holmströms mest kända gåta, »Verser i sanden skrefne med en kiäpp»:

En skriffit föruthan bläck, en book föruthan Papper
En Penna uthan fiär, en Tiggar' uthan lappar,
de ää wähl rara ting, dock fins de alla här,
Ty dätta skref med kiäp, en fattig Secretaire.

För att förstå gåtan måste man känna till situationen: den plundrade diktaren nödgades skriva i sanden med sin käpp.

7. *Fabler*

De fabler som kan tillskrivas Holmström är inte många, bara fyra. Lamm, som kände den Tessin meddelar och de båda hos Wrangel, menar att vi här skulle ha den första representanten för den av La Fontaine återupplivade djurfabeln. Lamm tar inte upp frågan om Holmström imiterat La Fontaine, men han menar dock att fablerna inte är särdeles originella och inte vittnar om någon större berättarförmåga.⁵⁹ Det finns inget skäl att ändra på detta omdöme. Det råder emellertid en tydlig

vilja till variation i fablerna, alldeles bortsett från att längden varierar mellan fyra och 24 rader. En fabel, »En sugga låg och sku' få grijsar», saknar uttalad sensmoral, och en annan har tillämpningen redan i ingångsraderna:

Så går med oss i våra da'r
Att hwar och en sin plåga har.
Ett lamb stod [...]

8. Epigram

En stor del av den poesi som här tillskrivits Holmström utgörs av epigram. Särskilt Wrangels avskrift är rik på epigram. Holmström är långt ifrån den förste svenske epigramdiktaren. Bland diktarna av världsliga epigram kan man nämna Spegel och Arosell, som båda lade upp sviter av epigram med, ytterst, *Martialis* som mönster.⁶⁰

Holmströms epigram är av olika slag. En grupp utgörs av parodiska gravskrifter. Hit hör epigrammet över hertigen av Monmouth:

Hähr ligger Jacob nu, den Jacob toog af daga,
derföre att jagh tänkt, kung Jacobs Crona draga,
Jaagh meenthe men förgiäfz ett qwarter längre blij.
Nu kan migh hwar och een ett qwarter stäckre sij.⁶¹

Liksom hos *Martialis* rör åtskilliga epigram kvinnan och äktenskapet. Epigramdiktningen är i högsta grad konventionell. De flesta svenska epigrammen under 1600-talet visar sig vara översättningar från latin eller tyska, och ännu under gustaviansk tid lever många av dem kvar, fastän de då ges ut som helt nya.⁶² Man bör därför inte vänta att Holmström skulle ha gjort något originellt. Men om hans förmåga att ge en briljant poäng vittnar dock några, t.ex. det som anges vara skrivet »Då jagh wahnadhe een gång sedan iagh legat på gräset under ett trää och sufwi»:

Ach! Gud skie låf, iagh slapp att migh ej samma hände
Som Adam, då han såf, men waackna sen och kiende
Een qwinna af sitt reef, hoos dhen han stedz sku boo,
Då första hwijlan hans och blef hans sidsta Roo.

Poängen kan också ligga i en metafor, som i följande epigram:

En gång så månde en den frågan föreställa,
Hwad är ett äckta stånd? Därpå giol's detta slut
Och swar: att äckta stånd, det är en rättfälla,
Den ute är, will inn, den inne är will ut.

Mycket populärt var, av de talrika avskrifterna att döma, ett ekivokt epigram över ett dåligt äktenskap:

Hwad är ett giftermål: perpetuellt arrende,
der mången slöt contract, förr än han godset kiände;
Men sen det slutit är så måste han stå kvar,
Fast det då sämre är än det förr rosat war;
Derföre ackta dej förr än du der med hastar,
Dock, är det wackert bruuk, så må du wäl slå till,
Du får wäl den, som det till hälften bruka will,
Och lemna dig ändå alt hwad det af sig kastar.

Två epigram utgör varandras pendanger och skildrar, det ena en ung kvinnas äktenskap med en gammal man, det andra en ung mans äktenskap med en gammal kvinna.⁶³ Holmström drar sig i epigrammen inte för att uttrycka en moral som skiljer sig från tidens, och han vågar till och med tolka katekesen på ett ytterst förgelseväckande sätt:

Uti Catchesen, om jag minns,
Det en stäns wäl opteknat finns
Att du ej får ell' skall begiära
Din nästas hustru, d'är hans ära;
Men inte fins där, minnes ja',
Förbud din nästas hustru ta'.
Derföre ta', pass på begiära;
Sij, så plä' jag Catchesen lära.

Det är infamt skickligt gjort. Holmström uttrycker med ord som »om jag minns» och »en stans wäl» en låtsad okunnighet om det exakta förhållandet, och själva poängen ligger i en lek med två betydelser av orden »begiära». Epigrammet är emellertid inte helt originellt, Lamm har anfört en liknande fransk visa.⁶⁴

Åtskilliga epigram kretsar kring det sexuella och visar hur öppet man kunde skriva. Vi är här långt från den petrarkistiska kärlekspoesien:

Wetst du hwad en Ungkarl will
När han Jungfrun talar till
Och begiär blij hennes Man,
Om hon honom lida kan?
Han will då för utan Kruus
På ärligt sätt ta hennes Muus.

Men här finns också exempel på det motsatta, som i följande prov på att *concetti* kan förekomma även i epigramdiktningen:

Dina ögon ä Demanter,
 hwilkas alt för hwassa kanter
 skiära hiertat mitt i kras,
 som mot dem är skiört som glas.

Dikten bygger på den i den petrarkistiska poesien vanliga tanken att kärleken sårar och att den tänds genom strålar från den älskades ögon. Diamanten har båda egenskaperna: den strålar genom sina välslipade kanter och den kan skära sönder (glas).

Om många epigram uttrycker en mycket fri moral, så finns det som motvikt en rad sedelärande epigram. Ett par skulle kunna tillhöra ett emblem, t.ex. följande:

Liuset täres men det brinner,
 watnet minskas men det rinner,
 gräf ej du din ungdom nehr,
 gammal årckar du ej mehr.

Andra kunde utgöra slutsentens, sens moral, i en fabel, såsom Hjertén anmärkt:⁶⁵

Inte wet tu hur det går
 hwem en gång dit goda får,
 derfor har du någe fådt,
 gör dig sielf och andra gådt.

Om du will frias från beswär
 Trät ej med den som högre är
 Änn du; ty det går dig då slätt;
 Den mackten har, har altid rätt.

Holmströms epigram ger, som vi ser, prov på stor variation i ämnesval och form. Åtskilliga hör till tidens bästa.

9. *Burleska dikter*

Definitionen av burlesk poesi är inte alldeles given. Poesi av mycket skiftande slag har getts beteckningen »burlesk». Frågan kompliceras av att ett bestämt versmått har kommit att särskilt förbindas med burlesk, i Sverige likaväl som i Frankrike.⁶⁶ Att låta versmättet bestämma definitionen är dock enligt min mening helt omöjligt. Dels skulle det leda till att mycken poesi som i allt utom versen har det vi brukar förbinda med burlesk skulle uteslutas, dels att åtskilliga dikter som i innehåll och ton knappast förtjänar att benämnas »burleska» skulle innefattas. Jag har därför inte följt den definitionen. En dikt som »Klippings hanskar har jag låfwa'» har sålunda inte räknats in bland de burleska dikterna.

Det bästa torde vara att gå till 1600-talet och se vad som då menades med »burlesk». En brukbar definition ger Charles Perrault:

Le Burlesque, qui est une espece de ridicule, consiste dans la disconvenance de l'idée qu'on donne d'une chose avec son idée veritable [...]. Or cette disconvenance se fait en deux manieres, l'une en parlant bassement des choses les plus relevées, et l'autre en parlant magnifiquement des choses les plus basses.⁶⁷

Denna definition lösgör burlesken från ett sådant rent formellt element som versmättet. Vi får två slag av burlesk: den som talar om höga ting på ett lågt sätt och den som talar på ett upphöjt sätt om de lägsta ting. Det gemensamma är att det åstadkoms en komisk effekt genom skillnaden mellan den bild man ger av det skildrade och verkligheten själv. Med denna definition kommer burlesken att framträda särskilt tydligt i parodier och travestier. Sådana var också populära hos dem som kallats burleskens diktare: Saint-Amant och Scarron.

Litteraturhistorikerna har också uppmärksammat relationen mellan burlesken och preciositeten, eller med vidare omfång, burlesken och petrarkism och barock. Lanson har kallat burlesken »la forme plaisante du précieux» och utvecklat detta sålunda:

Les procédés littéraires du burlesque, pour l'invention et pour l'expression, sont simplement les procédés du précieux,ournés en autre sens; on fait du comique, par les mêmes moyens qui servent à faire du délicat et du pompeux; la poétique est la même.⁶⁸

Sedd på detta sätt blir burlesken på samma gång en drift med preciositeten och ett utslag av dess anda. Preciositeten är emellertid knappast något annat än en gren på petrarkismens stora träd, och burlesken kan därför med viss rätt föras samman med den »antipetrarkism» som uppmärksammats i skilda länders litteratur under 1600-talet.⁶⁹ Det förefaller också riktigast att inte binda burlesken i Sverige alltför hårt vid inflytanden från franska diktare som Saint-Amant och Scarron utan att se den som ett allmänuropeiskt fenomen.

Ser vid det så, kommer burlesken i Sverige inte att börja med Holmström och hans samtida. Redan Lucidor har flera dikter, som bör föras till burlesken. Den berömda »Gilliare Kwaal» är till stor del en drift med det petrarkistiska språket och complementerböckernas uppvaktningsregler:

All Fägrings Rooss måt han wäl kunna på sin Nagel
 Ok kalla hennes Här som sträfft lijk Märre Tagel
 Gulltrådar/ Silki-lehnt/ ok Astrilds widior/ seen
 Måt alla Stiernors Lius ok gylne Solens skeen
 Förmörka liksom måln/ för hennes Ögne strålar/
 Fast hoon drop-ögon ha'er/ liksom två Dahlkarls
 Skålar
 På hennes Kinner måst bå' Rooss ok Lillior gro/
 Fast Kijnbenen see vth/ liksom en skållad So

Lucidor har också skrivit rena travestier, helt i stil med Scarrons *Virgile travesty*, i det centrala partiet av »Astrilds Skall-Gång», bröllopsdikten till Utterklow:

Juno satt liksom på wakt
 Gaff med swart-siukt Öga Wakt/
 Men Saturn han sof ok snarka
 Så at alt i Salen knarka/
 Venus fählas lijk ett Took
 Pallas laas uti en Book/
 Pacchus satt me Sång ok drack
 Hölt med sin Silenus snack/
 Mars hadd' nästan ingen Sysla/
 Utan geck för sijg ok myssla/
 Men Vulcanus söp Tobaak/
 Så at Röken stog i Taak.

Detta parti är skrivet på åttafotad troké, det versmått som sedan skulle bli den svenska »vers burlesque». Sandwall har av någon anledning inte ställt frågan om Lucidors relation till Scarrons *Virgile travesty*.⁷⁰ Mig tycks det svårt att inte tänka sig något samband.

Det finns i 1670- och 1680-talens bröllopspoesi vissa burleska inslag, och det kunde vara mödan värt att göra en inventering. Men i övrigt tycks Holmström vara den förste som på allvar odlar burlesken. Som framgår av den föreslagna definitionen kan burlesk innefatta mångahanda. Ett försök att urskilja olika slag av burlesk har gjorts av Bar i dennes studie över den franska burleskpoesien. Han nämner främst travestierna som den populäraste genren. Därefter: politisk pamflett, rimmade tidningar, reseberättelser på vers med mera. Det är därför lämpligt att presentera de olika typerna av burleskdiktning var för sig.

Någon travesti på klassiska diktverk, i stil med *Virgile travesty*, tycks Holmström inte ha åstadkommit. Han förefaller inte ha varit intresserad av den klassiska poesien och dess mytologi. Man finner inga allusioner på klassisk poesi, och av de hedniska gudarna förekommer bara Venus och Cupido.

Vid sidan av travestierna på klassisk litteratur är väl parodierna på den petrarkistisk kärlekspoesien med dess sökta och uppstyltade språk något av det mest typiskt barocka. En av Holmströms mest kända dikter utgör en sådan parodi, nämligen den som går under namnet »Een Fiskare-Broos wijsa». Detta namn, liksom det i flera avskrifter förekommande »Bonde-Caresser», antyder att man tänkt sig att dikten skulle återge en tölpig, obildad pojkes sätt att hylla sin älskade. Det är möjligt att Holmström själv tänkt det så och att det skulle ligga en komisk poäng i detta. Men man kan också läsa dikten som en drift med den samtida poesins högrtvande språk. I en avskrift har också detta poängterats. Dikten kallas där »Declaration d'amour burlesque». Dikten börjar som ofta med en lång hopning av exempla för att visa allmängiltigheten av satsen att den som alltid ägnar sig åt ett och detsamma själv inte undgår sitt öde. Men exemplet är alla hämtade från en låg sfär:

Äntlig gapa Jag så länge,
 Thes Jag fick en lort i Mun,
 Barnet pissa måst i Sänge,
 Det har lekt med eld en stund,
 hwem som seer förstint i Sohlen,
 Måste derfrån skeelögd gåå,
 den som leka will med kählen,
 Swarta finger lär han få.

Sällan man i wattnet plaskar,
 Att man icke stänker sig,
 had' iag arma stackars Masker
 kunnat förr besinna mig,
 förr än denne kierlekz siukan
 blef med list min öfwerman,
 hade iag wähl tillstängt lukan,
 och eij Elin skådat an.

Inte mindre än fyra exempla ges. Först efter en groteskt utbyggd amplificatio på två strofer nämner diktaren »fakta», att han sett Elin – ett raffinerat arrangemang. Själva detta att diktjaget kommit att älska sin Elin beskrivs i första raderna som att han gapat så länge att han till sist måst få en fågel-lort i munnen. I andra strofen skildras kärleken på övligt sätt som en sjuk, som diktjaget förut hållit stånd mot. Här är vi inne i petrarkismens värld, för att strax slängas ut, vid bilden av den öppna luckan, som svarar mot och förklarar den öppna munnen i de första raderna.

I tredje strofen, som saknas i de flesta avskrifterna, förklarar diktjaget sin kärlek. När han nu är

besegrad vill han följa kärlekens lag. Han skall – om han kunde! – älska Elin så som barnen älskar bröd eller som en bonde älskar sin »tälg-knijfztiocka gröth». Två strofer utgör så ett encomium över Elins skönhet. Det börjar tafatt enkelt:

Elin älskar iag rätt mycke,
Ty hon är rätt miuk och fijn

men sedan höjer sig dikten till en lovsång i – förvänd – högsta stil med anhopning av liknelser och metaforer:

hwiter som ett slissingsstycke,
miuker som en docka lijn,
feter som en gödder Sugga,
röder som grannens Knuth,
När och lijten som en mygga,
Snabb och qwick som råfwelkruut.

Elin är min Byxsäcksklocka,
Elin är min russin struut,
Elin äst min säckerdåcka,
Elin ist mein högstes guth,
Elin är min frögd och gamman,
Elin är mitt Sabel skinn,
Elin är mitt alt tillsamman,
Alt ihoop är Elin min.

Komiken ligger här på flera plan. Dels ligger den i de egenskaper hos Elin som framhålls. Mening- en med ett encomium var ju att övertyga läsaren om den älskades unika skönhet. Här nämns viser- ligen vit och röd, som brukar nämnas i kärleks- poesien, men här är det helt allmänt, medan rött där förbinds med kinder och läppar, vit med pan- nan, hals, bröst och händer. Och här paras vit och röd med mjuk och framför allt med fet. De olika egenskaperna går heller inte riktigt ihop. Om hon är så fet kan hon knappast vara så nätt och liten och så snabb och kvick. Men komiken ligger också i de jämförelser som görs. I den petrarkis- tiska lyriken jämförs den älskades vita barm med alabaster. Här är hon vit som ett enkelt tyg, slissingsstycke. Hennes läppar är inte röda som korall, utan hon är röd som grannens knut. Den femte strofens metaforer tjänar alla att visa hur högt hon älskas. Men hon är inte den älskandes sol, hans skatt, hans liv, utan en rad triviala ting som han sätter högt: fickuret, russinstruten, soc- kerdockan. Strofen skall, som brukar ske i sådana uppräknningar, utgöra en stegring. Så sker också här: dikten faller in i (tysk) psalmton i fjärde ra- den⁷¹ och slutar med en summering, på vanligt

sätt. Men stegringen bryts kraftigt i sjätte raden, där en tidigare »glömd» metafor hoppar in: »Elin är mitt Sabel skinn», mellan förklaringen att hon är »min frögd och gamman» – som alluderar på svensk psalm – och »mitt alt tillsamman». Det förstärker den komiska effekten.

I slutstrofen bedyras att kärleken skall vara evigt. Som ofta sker det med hjälp av s.k. omöj- lighetstopos, adynaton.⁷² Men exemplen är komis- ka, som att Stockholm ska lära gå eller Brunke- berg bli en båt. Lokaliseringen bidrar till komi- ken. Om dikten hade slutat med »Förr än Elin iag förläter», hade den fått en önskvärd retorisk ef- fekt. Men det »lyckas» diktaren inte med. Han fogar till ännu en av de kära metaforerna. »Elin är min Grijse Steek» och åstadkommer så en präktig västgötaklimax, samtidigt som hans matglädje får ännu ett uttryck.

Någon annan så medveten och väl genomförd stilparodi av Holmströms hand är inte känd. Rolldikten har han odlat i ett par burleska visor, men där ligger det burleska inte i parodien utan i ämnet, även om visorna i sig själva kan ses som verkningfulla kontraster till de vanliga kärleksvi- sorna med sitt »vackra» språk. Den ena, »Men war iag icke willer», är känd sedan gammalt, den andra, »Gud wet hwad far min tänkte», en pen- dang till denna, hör till det nya materialet. Med någon rätt kan de båda dikterna sägas motsvara de nyss nämnda epigramparen: de skildrar nämligen också, fast utförligare, vådorna får en ung flicka av att gifta sig med en gammal man och för en ung man av att gifta sig med en karing.⁷³ Dikterna är metriskt fullständigt lika, och de börjar likartat:

Men war iag icke willer?	Gud weet hwad Far min
Jo, willer war iag nog.	tänkte
När iag gick sta å frija,	När han ga gubben ja
ha, ha, frija,	Ock iag, iag arma fiålla,
Och för en unger pijga	ha, ha, fiålla,
Den gamla kärn'gen tog.	Jag war wist en stålla,
	Som sa' iag wille'n ha.

I båda är beskrivningen av föremålets motbjudan- de kropp en viktig ingrediens. I grov naturalism har dessa partier inte sin like i 1600-talets littera- tur. Men det finns också en egendomlig ironi här och var i beskrivningen. Den kan vara utförd så, att vi först får en osann utsaga och sedan en jäm- förelse, som på ett underfundigt sätt avslöjar san- ningen:

Hon håller hufwud stilla,
 Liksom ett fat gellé
Men war iag icke willer 12:1, 2

Hans finger långa tänder
 är hwijta, tänck man på,
 Lik som en branstaks ända
Gud weet hwad Far min tänkte 9:1-3

När han sig nyss raka',
 är'n släter om sin trut
 som tråsgäle plär wara
 ha, ha, wara,
 der halmestubben bara
 ur klaken sticker ut.
Ibdm str. 10

En burlesk visa behandlar ett vanligt ämne i 1600-talets poesi, frågan om man bör gifta sig eller ej.⁷⁴ Olika slags kvinnor förekommer i diktarens tankar, unga, gamla, oskulder, änkor, små, stora, vackra, fula, feta, magra, rika, fattiga, kloka, tokiga, för att allesammans förkastas. Det är framför allt det grova språket och cynismen som sätter sin prägel på dikten. Avsikten är uppenbart att chockera:

En gammal fuhler fahn
 har måssa mellan bena,
 den iag ej älska kan,
 hennes bröst dhe ä hel leena
 och blöta som en skijt,
 sielf fläsket som en groda,
 hwem är som will förmoda
 att det tröst gee Ap'tit.

Det är påfallande i hur hög grad kvinnan beskrivs med metaforer hämtade från det skatologiska: exkrementer, smuts, motbjudande djur. Det upplevs som en avsiktlig reaktion mot upphöjandet av kvinnan i petrarkismen, där hon liknas vid guld och ädelstenar. Att Holmström gång på gång återvänder till detta tyder, som Lamm menat, på ett »begär att förfula». Det kan knappast röra sig enbart om ett mera litterärt intresse, att parodiera ett alltför stereotypiskt mönster. Holmström går längre än nödvändigt i det avseendet. Lamm har också framhållit, att Holmströms maner »står lika långt från verkligheten som det preciosa skönmåleriet». Det finns, säger han, inte en bild eller ett uttryck som verklig är träffande.⁷⁵ Men vad är träffande? Bilder är väl träffande i den mån de kan leda vår föreställningsförmåga.

Omtyckta i den burliska poesien var parodier på tidningsnotiser, brev, inbjudningar, suppliker m.m.⁷⁶ Mycket kända är Scarrons många »Gazettes».⁷⁷ Holmström har också försökt sig på detta. Två dikter, varandras pendanger, parodierar tidningsnotiser. Den ena utger sig för att vara »Swänska ordinarie Posttiender, Stockholm d. 5 Novemb. 1699». Här ligger det komiska i en rad lögner, för att inte säga orimligheter, som serveras:

Mycket nytt hörs här ifrå,
 som iag hisklig undrar på,
 och iag desse dar fått fatt,
 som mig blef berättat at
 alla drängar tiäna bra,
 alla pigor mödom ha,
 alla köpmän ha godt godz,
 alla hoffmän wäl till modz,
 [...]
 ingen amma hora är,
 ingen fattig tigger mer,
 ingen swarter smed man seer,
 ingen Korff bland Stadzens wacht,
 Keine Hure in der nacht,
 Inga kattor ta mer möss,
 ingen tiggare har mer löss,
 ingen ungarl snusa kan,
 ingen Jungfru will ha man,
 Detta alt är mycket nytt,
 är det sant så tro det frijtt.

Pendangdikten utgör en dementi på alla dessa nyheter, liksom tidningarna kunde dementera vad de tidigare påstått. Men det komiska ligger inte bara i att detta förlöjligas, utan i att de nu som sanna avsedda nyheterna i många fall är groteska överdrifter:

Hwad som sidst från Stockholm skrefws
 Och då för noveller drefws
 will ej confirmerat blifwa,
 men constraint nu alla skrifwa
 Det, att Hoffmän taga stut,
 Köpmän spela styfft Bancrut,
 Hantwärks-Män är intet tröga
 kasta tiufgodz i sitt Öga,
 Alla drängar tiufwar bli,
 Pigor börj nu gie di,
 Ja de gå här alla trinda,
 Som ej ren fädt barn och linda
 [...]

Dessa båda parodier på tidningsnotiser tycks inte stå ensamma. I en avskriftsvolym i Skara, Carlmark III, som annars inte innehåller dikter av Holmström, finns på sidan 162 ff. några korta

versifierade notiser under rubriken: »Ordinarie Stockholmske Påsttidender af d. 30 Januarij 1699». Notiserna fingeras vara från Uppsala, Strängnäs, Stockholm, Västerås, Arboga och Kungsör. Versmättet är vers burlesque och dikterna har ett par av Holmströms karakteristika: (1) ett par gånger och (3) en gång. Dessa dikter leker dock inte med sanningen – eller lögnen – utann har mer karaktär av skämtsamma notiser om händelser, som verkligen ägt rum. En har visst teaterhistoriskt intresse:

Stockholm d. 30 Jan.
Tyska Scholans unga qwanter,
hafwa spelt Comedianter,
Dock dat war ej barnaspel,
Ty de ha' så när fått fel.
Rätt som acten fick en ända,
Facklorna wor' reda tända,
At hwar skulle tädan gå,
Börja största lusten på,
Där mäd rambla lafwen full,
Mäd folck och fä burdus omkull,
Så at både Auditores,
Spectatores och Actores,
Låge hoptals om hwarann,
Som iag mig inbilla kan.

Också ett brev har Holmström parodierat, i »Extract af en Kneckhustrus breff Nykiöping d. 5 Sept:». Men detta brev har närmast pornografisk karaktär och bygger på samma lek med frasen att »bruka ett hemman» som epigrammet »Hwad är ett gifftermål». Då är det betydligt svårare att bestämma vad Holmström kan ha avsett med den roliga inbjudan till »Jungfru Brijta Maija» att gästa honom »i afton denne daan Klåckan 7 på Pelickan». Dikten är ett skämt, det är tydligt, men om det är helt utan elak udd är osäkert. Och spensersamheten tycks inte vara så stor, som dikten vill ge intryck av:

biudz hon, will hon taa till goa,
doch eij på nå'n Juhleek,
men på ostror, karp och steek.
Skrifftlig will iag henne biuda
på det seen eij må förliuda
at hon icke budin war,
som sig förr tilldragit har;
Beer derhoos, hon will och taga
maater med sig, och så laga,
at hon sielf eij såfwer bårt
et Callas för henne giort.

Jungfu Brijta Maija får tydligen själv stå för ost-ronen, karpn och steken. Lamm har jämfört denna inbjudan med Scarrons »Billets till Mignard» och andra.⁷⁸ Men likheten består huvudsakligen i den lätta lekfulla tonen och intimiteten:

Dimanche, MIGNART, si tu veux,
Nous mangerons un bon potage,
Suivy d'un ragoust ou de deux,
De rosty, desser & fromage.
Nous boirons d'un vin excellent,
Et contre de froid violent
Nous aurons grand feu dans ma chambre.
Nous aurons des vins de liqueur,
Des compostes avec de l'ambre,
Et je seray de bonne humeur.⁷⁹

Hos Holmström finns ett satiriskt inslag, märkbart redan i ingressen:

Om nu Jungfu Brijta Maija,
som stedz snattrar som en kaija
[...]

Välkänd är Holmströms supplik att »blifwa Chartæ Sigillatæ Commissarius». Den blev omedelbart populär, finns i många avskrifter och imiterades ofta. Men Holmström tycks också ha skrivit ett par andra suppliker, en i »Fruentimbrets i Stockholm» namn om upphävande av förbudet att bära sidentyger, och en där han framför »De förlofwades innerliga böhner i fäldt». Suppliker av detta slag var omtyckta av burleskdiktarna. Lamm har pekats på Scarrons berömda suppliker till drottningen och andra.

Supplikerna torde bäst förstås om man ser dem mot bakgrunden av 1600-talets samhällssystem, med starkt växande byråkratisering men samtidigt stor osäkerhet för enskilda ämbetsmän om beföringsmöjligheter och erhållande av med tjänsten förbunden lön. Det hörde till det normala att en ämbetsman gång på gång måste »besvara» sina överordnade, i sista hand kungen, med påminnelser om sin ställning och givna löften. Endast genom sådana påminnelser kunde man påverka förhållandet. Supplikerna fick formen av svassande skrivelser, full av ödmjukhetsfraser men samtidigt av överdrivna uttryck för den hjälpsökandes svåra situation.

Holmströms anhållan att bli Chartæ Sigillatæ Commissarius är en sådan supplik, men på vers och med ett syfte vid sidan av det egentliga, nämligen att åstadkomma en komisk effekt. Dikten är

ställd till »Stormächtigste Konung», så som en supplik bör vara. Men när supplikanten sedan berättar om sin svaga ekonomi sker det på ett delvis löjligt, delvis rörande naivt sätt. Det är inte så mycket han kan förtjäna på att var generalauditor och driva in böter av de soldater som felat i tjänsten, för de dömda har ingenting att böta med:

Huru fljigt iag och skrifwer,
Ingen mig derför nå't gifwer.
Ingen ting blijr mig beskärddt,
Intet är thet heller wärdt.

Ty den som blir lagd i kista,
Sen han nödigt först måst mista
Hufwud sit i spetzgårds ring,
Gier therfore ingen ting.

Tertialen, iag kan sancka
af de böter, som här wancka,
Giör ett litet capital
För en fattig General.

Holmström slutar med det rättframma konstaterandet att han är »gla», om hans bön uppfylls:

Hwad iag ber är man ett Ja;
Får iag det, så är iag gla.

Det är inte fråga om någon imitation av Scarron, men med samma naivt troskyldiga attityd som hos denne, då han i en av sina »Requestres» till drottningen talar om den nöd han lider och säger att han inte ber om ett prebende, fastän han gärna tog emot ett sådant, utan om en bärstol och en mulåsa:

Plaise à la REINE, ma maistresse,
A moy, qui suis fort en distresse
Pour avoir des maux par exceedz,
Peu d'argent, beaucoup de precedz,
Accorder mon humble demande,
C n'est pas pour une prebande,
Abaye ny Prioré
(Quand elle voudra, j'en auray),
Mais bien muletier & litterie,
Car l'un sans l'autre ne sert guiere,
Mulets aussi, marchans grand pas,
Car sans mulet je néirois pas.⁸⁰

Holmströms båda andra suppliker för inte diktarens egen talan, liksom inte Scarrons alla suppliker gör det. De är inte heller på vers burlesque utan på alexandriner.

Parodier på spådomar är en genre som Holmström odlat flitigt. Inte mindre än åtta är bevarade,

varav ett par på vers burlesque. De är rolldikter: diktaren uppträder som spåkering. Det komiska ligger i ett par av dem i att spådomen blir rakt motsatt den vanliga: i stället för en skönhet skall den spådde vinna en fulhet:

Dig will jag önska nu och spå,
Du ska' en wacker hustru få,
Så hwiter som en bakungs raka,
Så feter som en giärdsgårds staka,
Så qwick och wig lik'som en ko,
Så renlig som en smutzig so
[...]

Det är samma metod som i de burleska visor om omaka par. Ett par dikter gör narr av spågummornas hemlighetsmakeri:

Will du see, hur' den seer uth,
Som en gång din mann skall blifwa?
Tag en skål med kallgiord luth,
Sätt den på en runder skifwa,
Klåckan tolf, en nyårs natt,
Ta' med dej en swarter katt,
Stick den med en nål i swålen,
Håll ditt hufwud öfwer skålen,
Blunda; kan du då nå'n sij,
Den ska' wisst din kiärsta blij.

Och en annan driver med det intetsägande i deras spådomar:

Kom gif mig pängar, iag skall spå
Hwad du en gång för man skall få.
Är han ej gammal, är han ung,
är han ej lätt, så är han tung,
är han ej liten, är han stoor,
[...]

Saint-Amant har i ett par burleska dikter komiskt skildrat städers och länders förhållanden och därmed skapat parodier på vanliga nationsbeskrivningar: »La Rome ridicule» och »L'Albion».⁸¹ Lamm har satt Holmströms »Description öfwer Påhlen» i samband med dessa dikter.⁸² Det finns också en likhet i att Holmströms dikt liksom Saint-Amants innehåller partier, där det främmande folkets seder satiriseras. Man kan jämföra

Egna interesset winner
Så hans tancka och hans sinne
Att han lofwar lijf och siäl
Först at han kan lefwa wäl.
Orden som rätt sällan håller
Ey af honom intet gäller,

Äran, dygden ses ej an,
Först han myntet winna kan

med Saint-Amants skildring av engelsmannen:

La sottise et l'arrogance
Composant toutes ses mœurs,
Ses moins ineptes humeurs
Sont pleines d'extravagance;
Sa fantasia est sa loy,
son coeur abborre la foy,
Dont il a chery la culte;
Il se plaist dans le tumulte,
Et fait la nique à son roy.⁸³

Men till detta inskränker sig i stort sett likheterna. Det burliska i Holmströms dikt ligger i något annat. Den är pretentiöst uppdelad i fem partier: 1) Om des Landz beskaffenhet, 2) Om thes Politie, och om thes Milice, 3) Om des Habit och adjustice, 4) Om des Conversie, 5) Om des Architectur och Oeconomie, allt i stil med seriösa länderbeskrivningar. Det parodiska ligger i ett slags stilbrytningar, där allvarligt vetenskaplig stil med inslag av latinska ord blandas med vardagligt språk:

Jag will ej dess *ratio status*,
Såsom en der *male ratus*,
Mycket nämbna till des men,
Men det wet wähl hwar och en,
Hur en alt för stor *Libertas*
Så intagit deras hiertas
Högmod, att de ej kund' sij,
Hwad der af måst äntlig blij.
Hwar ens egna *Interesse*,
Sticker så uti hans hiesse,
Att han deraf är så dumb,
Skiöter ej om *Publicum*

De nu omtalade burliska dikterna har det gemensamt att de parodierar olika genrer. Det komiska består i att stora och viktiga ämnen behandlas på ett vardagligt, trivialt språk. Men med Perraults definition av burlisken i minnet kan vi även urskilja en grupp dikter, som skapar en motsatt effekt: de behandlar obetydliga ämnen på ett sätt som de inte vore värda. De bästa exemplen på sådana dikter är encomia över enkla föremål. Saint-Amant har skrivit många sådana encomia; man kan nämna »Le Fromage» eller »Le Melon».⁸⁴ På samma sätt har Holmström prisat sin tobaksdosa i den dikt som har den ståtliga latinska titeln »Encomium viresque pulveris tabaci». Diktaren visar där vilken undergörande verkan

snustobaken har på olika slag av människor. Närmare Saint-Amant ligger emellertid den roliga »Kårfästbod», som skildrar hur diktaren med stadsvaktens, »korvens» hjälp fick en härlig kory, ditsänd av hustru Anna Pädersdotter:

Israel Nilsson bugar sig
tackar frun ödmjukelig
för den angenehma gåfwan
hwar med effter uthfäst låfwen
han i morgons blef betänckt,
och så rundelig beskiänckt.

Saint-Amant börjar sin »Le Fromage» på ett snarlikt sätt:

Assis sur le bord d'un chantier
Avec des gens de mon mestier,
C'est-à-dire avec une troupe,
Qui ne jure que par la coupe,
Je m'escric, en laschant un rot:
Beny soit l'excellent Bilot:
Il nous a donné d'un fromage
A qui l'on doit bien rendre hommage.⁸⁵

Saint-Amant låter oss sedan se hela processen hur osten blev en ost alltifrån solskenet på den gröna ängen om våren. På samma sätt prisar Holmström Anna Pädersdotters »hwijta näfwar», som gjort den goda korven.

»Suputs försvar» kan också sägas vara ett encomium, ett encomium Bacchi i släkt med Ronsards, Heinsius' och Opitz' hymner till vingen. Det finns liksom där ett extatiskt inslag:

Då bor glädien hoos mig inne,
Då slås ängzlan ur mitt sinne,
Ja, min glädiefulla kropp
Hoppar utaf glädien opp.

De nämnda hymnerna är tyngda av mytologi och tillhör den antika hymnens tradition. Holmströms dikt liknar mer Saint-Amants »La debauché», som också dragits fram av Lamm.⁸⁶ Det finns en formell likhet i de långa anaforerna, som ger dikterna karaktär av litanier. Saint-Amant börjar 39 rader med »Par»:

Par ta couronne de lierre,
Par la splendeur de ce grand verre,
Par ton thirse tant redouté,
Par ton eternelle santé,
[...]⁸⁷

Holmström har ett liknande arrangemang på ett par ställen:

Winet frögdar menskans hierta,
Winet dämpar sorg och smärta,
Winet gör en trumpen glad,
Winet är ett Rosenbad,
Där man all sin sorg aftvättar:
Söta winet bröstet lättar,
Winet ränsar oreent blood,
Winet skaffar hiertat mod.

Hos Saint-Amant uppmanas bröderna att dricka hela natten, och då döden kommer är det som de sover alltför hårt, underförstått: av ruset:

Chantons, rions, menons de bruit,
Beuvons ici toute la nuit,
Tant gue demain la belle Aurore
Nous trouve tous à table encore.
Loing de nous sommeil et repos;
Boissat, lors que nos pauvres os
Seront enfermez dans la tombe
Par la mort, sous qui tout succombe,
Et qui nous poursuit au galop,
Las! nous ne dormirons que trop.

Döden avskräcker lika litet Holmström från att dricka. Det rus han tog i Ehrenpreuses hus var inte det första han tagit och skall inte bli det sista, så vida inte döden stäcker dryckens framfart:

At det ey skall blij det sidsta,
innan som iag läggs i kista,
Så framt döden ej för snart
Stäcker dryckens liufwa fart
Och min strupa sönderbryter,
Der som drycken nederflyter.

Mycken dryckespoesi är skriven med dödens hot i minnet, och det är inte första gången en svensk diktare uttrycker en så utmanande hållning gentemot döden. Lucidor har den i sin dryckesvisa »I Männ af höga Sinnen»:

Blijr Jagh af dricka döder/
Så beer Jagh alla drickz-Bröder
Att the min afdödde Krop
När under ett Wijnfaat uthsträkka
Om torsten migh wäkker op
At Jagh strax thensamma må släkka.⁸⁹

Till denna grupp dikter kan också med visst skäl föras den som Holmström skrev över »en tahn biörn som gick löös i Konungens Kammar». Det är visserligen ingen lovdikt, långt därifrån, men

enbart detta att ägna en lång dikt åt en sådan trivial händelse som att björnen kom lös tjänar ett komiskt syfte. Ett sådant syfte har också gravdikterna över djur. Dessa hade förekommit i Sverige tidigare; Erik Lindschöld har två sådana.⁹⁰ Holmströms mest kända är dikten över Karl XII:s hund Pompe (vilken f.ö. förekommer även i dikten över den förrymda björnen).⁹¹ Att det uppfattades som komiskt att ägna ett djur ett gravepigram framgår av att någon skrev en dikt riktad mot Holmströms epigram, en dikt som just framhöll att »Hund är hund» och att det inte var värt att spilla många ord på en hunds död.

10. Bröllopsdikter

Endast två bröllopsdikter av Holmström är kända. Av de båda har den över Anders Spalding och Madlon Bounng minst intresse. Den egentliga dikten utgörs av en lång och omständlig dialog mellan Cupido och Hymen. Men till dikten är knuten en välgjord och lättflytande visa, som talar om lyckan att vara »begåfwat med en trogen wän», jämfört med att »allenast älska i sin tankar». Visan hör alltså tematiskt samman med kärlekselegierna och ger ytterligare ett prov på Holmströms intresse för temat den olyckliga kärlekens kval och hans förmåga att behandla det.

Den andra bröllopsdikten, den över Vittinghoff och Lagerstierna, tar upp ett tema, som omtalas i den versifierade titeln:

Hur sig en wettig man
Som sedig hustru har
Mot den bör ställa an
Det finns på dessa raar.

Andra bröllopsdikter hade beskrivit den sediga hustrun, och Holmströms poem är uppenbarligen avsett som en pendang till en sådan, Keders över Molitors några dagar tidigare timade bröllop.⁹² Det märkliga i den långa alexandrindikten ligger delvis, som redan Wrangel påpekat, i den kraftigt understrukna jämlikhetstanken: »att intet mannens hatt ähr mehr än qwinnans hätta».⁹³ Med ett språk som leder tanken till långt senare tider sägs om hustrun, att »hon är hans kamrat» och »lika god som han». Mot Wrangel vill jag emellertid också hävda, att dikten i långa stycken är utmärkt skriven, med en realism och konkretion i utförandet, som vittnar både om förmåga att se och om fantasi. Det är inga abstrakta regler för mannen som framställs utan situationen ur tidens vardag:

När han om morgon sig til sina sysslor lagar
 då förr än han går uth af hustrun afskied tager
 med kyss och wänligheet, och när han kommer in
 Igen så är han glad och from moth makan sin,
 hwad lapris sårg han har får hustrun intet weta,
 har någon utom gåls hans sin' kanske förtreta',
 bör hustrun oförtiänt ej bärat opp igen,
 han glömmet alt förtret så snart han kommer hem.

När han går på fest, bör han om möjligt ta hustrun
 med, men om han är ensam bör han tänka på att ta
 hänsyn till henne:

Doch om allena han ibland hoos goda wäner
 kan komma, dricker han till des han äntlig känner,
 det han sin dehl har fått, går dän i rättn stund,
 Och när han kommer hem så sköllier han sin mund,
 Att han ej luctha skall lijksom en tobacks drake,
 Och gammalt krögerstoop, uhr halsen, att i take'
 hans onda står. Neij, det gör intet han,
 han lagar så att mohr det nappast märkia kan,
 Att han ett ruus har fått, fast han är något glättug,
 Det låssar hon ej sij, är han man elliest wettugh,
 Och intet slåss och swär, men utan alt alarm,
 Sig lägger, såfwer sött, på hustruns hwijta arm.

11. *Gravdikter*

Holmströms gravdikter är tre: den över Unga
 Lasse, som ej kan tidsbestämmas, den över Mag-
 nus Gabriel de la Gardie från 1686 och den över
 fästmon Ingrid Nohlanwäder från 1697. Medan
 dikten över den en gång mäktige riksdrotsen är en
 allmänt hållen, opersonlig betraktelse över livet
 och döden, utan andra ord om den döde själv och
 hans insatser i llivet än en repektlös ordlek på
 namnet Gardie, en betraktelse i vanlig stil med ett
 uppbåd av metaforer, antitetiskt ordnade, är dik-
 ten över »Unga Lasse» personlig och konkret på
 ett sätt som antyder, att den döde skytten stått
 diktaren nära:

Här ligger en som förr rätt sällan siuker war,
 han blef lell siuk en gång, nogåf, han fassna qwar,'
 här hielper ingen ting at barnen ynkligt låta,
 Ell' att hans Far och mor med hustrun bittert gråta,
 han mister Sorg och lijf, de mista stöd och bröd,
 När hans beswär blir alt, så börjas deras nödh.

Den märkligaste gravdikten är emellertid den över
 fästmon. Det har ofta talats om 1600-talsdiktarnas
 egenartade sensibilitet, deras nästan morbida
 dragning till dödens alla färor och förintelsens
 gång. Men Holmström går ännu längre, då han
 ställer för ögonen vad som sker med den flickas

kropp som han själv älskat och kontrasterar detta
 mot hennes skönhet i livet:

Ty dödsens grymheet har så med din fågring fari',
 Att den dig älskat förr nu för dig fasa måst,
 All din behagligheet är obehaglig worden,
 du hwijter förr som snöö är swarter nu som jorden,
 Seen matkarne fått låf att gå hoos dig till kåst,
 dee Ögon alla förr, som alla hiertlig gierna skåda,
 För dem frijheeten sielf så ofta stådt i wåda,
 har mist bå skien och krafft, de måste nu deran.

Länge och i detalj uppehåller sig diktaren vid vad
 som kommer att ske med detta »wackra lik», en
 fras som upprepas tre gånger. Han hade sett fram
 mot ett bröllop och velat skriva en bröllopsdikt.
 Nu gör han en kombination som kanske inte är
 helt överraskande, då det gäller en 1600-talspoet:
 detta är hennes bröllop men inte med honom utan
 med döden:

Jag har wähl några rijm bå tänckt och låfwa' skrifwa
 Till wähl förtiänt beröm för dej när du skull' blifwa
 med Cronan prächtig prydd uppå den heders dagh,
 Men aldrig haa' Jag tänckt att denne heders dagen
 Skull' sij så sorglit uth, det bruden skull' blij dragen
 Och släpat på en båhr, och ymkligt Gästbodz Lagh,
 Ett ymkligt Gästbodzlagh, der Giästren bittert gråta,
 Ett trumpit Bröllopsz huus der alla ängzligt låta,
 En sorglig Marskalck är en boysklädd swart præstaf,
 En jämmerlig Music när alla gråta, snyffta,
 En sorg-sängledning wist en brud i Kistan lyffta,
 En faslig Brudesäng en kall och kuhlin graaf,
 En Budskriff måst iag dig emot min willia lämna
 [...]

Allt som sker vid begravningen beskrivs som
 ceremonier vid ett bröllop: Prestaven blir mar-
 skalk, gråten bröllopsmusik, kistläggningen blir
 sängledning, graven brudsängen och gravdikten
 blir en bröllopskrift. Begravning och bröllop går
 upp i varandra. Men dikten slutar inte här. Det är
 bara till synes som döden är brudgummen. Den
 verklige brudgummen är Jesus och flickan har i
 själva verket gett hela världen korgen!

Dock undrar intet iag att werlden all får Korgen,
 När Jesus frijar sielf och will Brudgume blij.

12. *Panegyriker*

Panegyrikerna, särskilt de båda parentationerna
 över Ulrika Eleonora och Karl XI, står gravdik-
 terna nära: de skildrar liksom dessa dödens fram-
 fart och den sorg döden väcker hos de efterlevan-
 de. Det finns som redan nämnts i parentationen

över Ulrika Eleonora ett parti packat med metaforer, som är ett sidostycke till den centrala betraktelsen över livet och döden i gravdikten över Magnus Gabriel de la Gardie. Redan de behandlade gravdikterna har en starkt retorisk prägel, med omfattande anaforer, talrika ordupprepningar av skiftande slag, kraftiga antiteser och mängder av frappanta bilder. Panegyrikerna har också detta, bara i än större omfattning. Början av parentationen över Karl XI kan tjäna som prov:

För fyra åhr sen satt wårt Swerie gråtögd neder/
Med handen under Kinn med sönderrefne Kläder/
Men nu så ligger det öfw'r ända frucktar iag:
Öfw'r ända utaf Sorg och Ångslan/ som iag frucktar/
Jag frucktar Glädien wår har sedt sin sidsta Dag:
Sin sidsta Dag i det wår Glädie-Sohl gått neder/

Det mest påfallande i detta patetiska parti är de många exemplen på reduplicatio, upprepande av de sista orden i en fras i början av nästa. Dikten fortsätter länge så, vilket ger den en prägel av tung, gravitetiskt framskridande pompa, och Holmströms parentation torde i det avseendet söka sin like i svensk panegyrisk poesi. Men panegyrikerna uppvisar också andra drag, som för dem nära den elegiska kärlekspoesien. Då Holmström i parentationen över Ulrika Eleonora ger uttryck åt den sorg som gripit landet, använder han samma språk som då han utgjuter sig över den älskades avresa:

Wår lust är wänd i pust/ wår glädie uti qwijda/
Wår nöije uti ångst/ wår frögd är satt å sijda/
En ångslig suck och pust är nu wårt tijdfördriif.

Drottningens död liknas en gång vid älskandes avskedstagande:

Hwem är utaf wår hoop/ som icke det erfahri'?
När wänner skillias åth som såta wänner wari'/
J deras sorg lijkwähl så trösta de hwarann/
Med detta: hur' det går/ ehward de bägge wandra/
Så hoppas de ändå een gång få see hwarandra
Så länge döden ey blijr deras skillieman;

Den starkt retoriska prägel är emellertid förenad med en märklig vårdslöshet i val av ord och former. Genren hindrar inte att Holmström använder slarviga och talspråkmässiga ordformer:

Om den har iag mig nu i ödmiukheet fördrista'/
At tahlå någre Ord/ uppå dess döda Kista
J underdånighet små Blomster wördsamt ströo/

Som för en sådan Kung wähl ringa läre wara/
Men med sin ringheet lell sin Troheet sku förklara/
[...]
Men som iag intet tänckt nå' kånstigt Wårck at wijsa
[...]

Holmströms panegyriker utgör i sin förening av högt och lågt en parallell till Dahlstiernas *Kunga-Skald*.

IV. Kronologi

De olika samlingarna uppvisar en klar skillnad beträffande valet av genrer. Medan Tessins och Wrangels avskrifter innehåller uteslutande epigram, sällskapspoesi och några burleska dikter, upptar Westin 135 och Nordin 1112 nästan enbart kärleksdikter och någon gravdikt; Westin 135 har dock några epigram. I V 7 dominerar den »lätta-re» poesien, med visor och sällskapsvers. Där finns ingen kärlekselegi. Detsamma gäller Vs 170. Endast Palmsköld och V 21 aq täcker flera genrer. En förklaring till detta kan ligga i avskrivarnas olika intressen. Barbara Leijoncrona var rimligen inte road av de ofta grovkorniga burleskerna och epigrammen. Wrangel kan förmodas ha haft en annan smak, liksom den som skrev åt borgaren Petter Aron Borgh i Vs 170, om det inte var han själv. Tessin säger uttryckligen att han kände till Holmströms elegier men att han ansåg att Holmström inte hade »nog andedrägt att löpa en widsträckt bahne».

Men det kan finnas en annan förklaring. Det är långt mellan polerna i Holmströms författarskap, längre än hos någon svensk diktare före Dalin eller kanske rentav Bellman. Vi har svårt att tänka oss att samme författare skulle kunnat hysa så diametralt motsatta åsikter om kvinnan och kärleken, som Holmström gör i sina elegier och sina cyniska epigram. Man kan som ofta sker gripa till förklaringen, att man såg det annorlunda på 1600-talet; diktskapandet dikterades av genrekrav och ej av personliga känslor och åsikter. Delvis är det riktigt; mycken poesi från 1600-talet har också karaktär av övning. Men det finns en het intensitet i elegierna och en furia i några av burleskerna, som tycks visa på engagemang. Man kan naturligtvis säga, att Holmström skrivit för olika slags publik: kärleksdikterna är skrivna till och för damer, kanske i salonger, som ett par dikter tyder på, medan burlesker och epigram skrivits i en

krets av män. Även detta svar innehåller säkerligen en portion sanning. Men man kommer ändå inte ifrån kärnfrågan: varför hängav sig Holmström så starkt åt den mest raffinerade känslokult å ena sidan, åt ett cyniskt människoförakt å den andra?

Frågan har ställts redan för mer än 200 år sedan, av Tessin. Tessin vet också svaret: Holmström, säger han, »led nöd och sökte dissipation» i sina burleska dikter. Tessin avser väl främst pekuniär nöd men syftar nog också på inre nöd. Den för oss rimligaste förklaringen vore, att de vilda burleskerna och cyniska epigrammen härflöt ur en djup besvikelse över livet, kanske främst kvinnan. Man skulle kunna finna förklaringen i idealiseringen av kvinnan och kärleken i den tidigare diktningen. Man skulle också kunna knyta förklaringen till det faktum, att Holmström förlorade sin unga fästmö; gravdikten över henne ger med sina dissonanser stoff nog. Kärleksdikterna skulle då höra till en tidigare period, burleskerna och epigrammen till en senare.

Ett ställningstagande till denna hypotes förutsätter en säker datering av dikterna. Få dikter låter sig omedelbart dateras. De är följande: epigrammet över hertigen av Monmouth har sannolikt kommit till 1685, då avrättningen skedde detta år, gravdikten över M.G. de la Gardie är från 1686, gravdikten över Johanna Spalding och bröllopsdikten till Spalding-Boung är båda från 1688, bröllopsdikten till Fittinghoff-Lagerstierna från 1690, panegyrikerna från 1693 resp. 1697, gravdikten över Ingrid Nohlanwäder från 1697, »Den nya Biörn-Dansen» från 1700 och epigrammet över Pompe från 1701, då hunden dog detta år. Ytterligare några dateringar kan lätt göras med hjälp av de uppgifter dikterna ger. »Mycket nytt hörs härifrån» och dess svar »Hwad som sidst från Stockholm skrefs» anges vara från 1699, och till samma år måste man på grund av den omtalade situationen förlägga »Blir det Krig så måst wi fort» och »Hwar mumlar talar nu för sig», eftersom båda handlar om rykten om förestående krig. »Hwestu hwad min wän för nytt», som i titeln kallas »Extract af en Kneckthustrus breef Nykiöping d: 5 Septembr», måste ha skrivits under kriget, alltså tidigast hösten 1700. I »Klippings hanskar» säger diktaren, att han sänder handskarna »ifrån våre Skånske länder». Det bör ha skett sommaren 1700, då hären stod i Skåne beredd att gå över till Danmark och Holmström som gene-

ralauditör rimligen har varit med.⁹⁴ »Dhe förlofwades innerliga böner i fäldt» måste dateras till några år in på 1700-talet, då den förutsätter, att kriget varat länge och Karl XII gjort långa segerrika fälttåg. Dikten om Polen har sannolikt också tillkommit under fälttågen i Polen.

Wrangels avskrift, Tessins avskrift och V 7 stämmer överens i detta, att ingen av dem har någon dikt som veterligen skrivits efter det att hären drog ner i Polen. Hos Wrangel står »Mycket nytt» med sitt svar intill »Kneckthustruns bref», och därpå följer »Klippings hanskar», »Suputs försvar» och »Fruentimbrets i Stockholm suppliche från 1701», som alltså är skriven strax efter överskeppandet till Baltikum. I V 7 står »Klippings hanskar» just före denna svit, och efter den följer ganska snart »Suputs försvar» och »Kneckthustruns bref». De av de nämnda dikterna som kan dateras, tillhör alla åren kring 1699–1701. Man kan anta att även de andra, icke daterbara dikterna tillkommit under denna tid. Sviten sällskapsdikter förutsätter att alla i sällskapet är tillsammans, vilket de bara var i Stockholm innan kriget började. Huvudmassan av de cyniska burleskerna och epigrammen skulle då tillhöra denna tid. Å andra sidan har varken Wrangel, Tessin eller V 7 dikter, som kan visas tillhöra 1680-talet eller början av 1690-talet. Det förefaller som om dessa tre samlingar skulle omfatta dikter från en relativt kort period av Holmströms liv.

Går vi så till Nordin 1112, kan vi först konstatera att visboken bär årtalet 1691. Man har allt skäl att anta att de dikter som förts in med den första i visboken förekommande handen ungefär då boken förvärvades. Alla de dikter som tillskrivits Holmström hör hit. Den enda daterbara dikten är gravdikten över M.G. de la Gardie från 1686. Dateringen av W 135 är mera oviss, men ingenting talar emot en bestämning till början av 1690-talet. De daterbara dikterna är epigrammet över hertigen av Monmouth från 1685 och gravdikten över de la Gardie från 1686. I motsats till Nordin 112 innehåller W 135 några epigram. De har dock inte samma karaktär som epigrammen hos Wrangel och Tessin och de är skrivna på alexandriner. Vers burlesque förekommer inte i W 135. Slutsatsen skulle bli, att Nordin 1112 och W 135 innehåller endast tidiga dikter, medan Wrangels och Tessins avskrifter liksom V 7 innehåller dikter från tiden kring år 1700.

V 21 aq upptar flera daterade dikter från 1680-talet och dessutom åtskilliga av de dikter som finns i V 7 och hos Wrangel och Tessin. Däremot finns där inga dikter som kan dateras till efter ca 1700. Samlingen skulle då utgöra ett försök att samla Holmströms produktion fram till ca 1700.

Hypotesen – som inte är mer än en hypotes – leder till ett antagande om en motsvarande fördelning av genrer på olika perioder. Under 1680-talet och början av 1690-talet skulle Holmström, bortsett från tillfällesdikter, bara ha skrivit elegiska kärleksdikter och epigram på alexandriner. Den lättare poesien, representerad av sällskapspoesi, längre dikter på vers burlesque, de grova burleskerna och epigrammen skulle tillhöra åren kring år 1700.

Det finns fakta som stöder hypotesen. Ett är att de mest omfattande verbala överensstämmelserna mellan kärlekselegierna och panegyrikerna gäller parentationen över Ulrika Eleonora från 1693 och inte dikterna av 1697. Ett annat är att en av elegierna kan dateras. »Ähr iag endast född till lijda» finns i ett skillingtryck från 1692, då dikten sägs vara »nyligen komponerad».

Hur de övriga elegierna skall dateras är osäkert. Men fyra av dem förekommer i både Nordin 1112 och W 135 (»Ach hårda höga himmel», »Sidst gick förnögdh», Sylvanderdikten och »Så är då äntlig nu»). Ytterligare en, »Wist är jag född till lijda», finns bara i Nordin 1112, och två, »Hwarföre skall iagh migh hoos dhen i trældom gifwa» och »Jag kund wähl lyckligt förr» bara i W 135. Flera av elegierna förefaller således vara tidiga. I »Hwarföre skall iagh migh» och »Så är då äntlig nu» kallas herden Sylvander. De kvinnliga namnen växlar: Belide, Climene, Cloris, Galathé. Det är vanliga herdinnenamn och man bör vara försiktig med att läsa ut något av dem. Men den som kallas Cloris tycks inta en särställning. Det namnet förekommer inte bara i kärlekselegierna. »Opp opp nymphes» berättar i raljant ton om hur dikta- ren råkar se den vackra men gifta Cloris vid ett gästbud och blir dödligt förälskad i henne. Om den nyvakna och för dikta- ren själv överraskande kärleken till Cloris handlar också »Jag kund wähl lyckligt förr». I båda dikterna omtalas Cloris' mörka hår, en detalj att lägga märke till, då de besungna kvinnorna annars alltid var blonda. Det tyder på att dikterna handlar om en verklig kvinna. I »Jag kund wähl lyckligt förr» kontrasteras den skönhet dikta- ren hos Cloris funnit »förent och

alt i ett» mot den han förut sett »fördeelt» på många. Liksom »Opp opp nymphes» är dikten huvudsakligen beskrivande. I två andra dikter över Cloris, »Jag log alltid» och »Jag älska förr men utan plåga» gäller det däremot dikta-rens känslor. Den nya starka känslan för en enda jämförs med den tidigare lätta leken med många:

Min tunga kund' förlieft och ängsligdt tahla,
När hiertat mitt af frögd och glädie logh,
En droppa wijn kund' all min brånad swahla,
den keed war lätt som på mitt hierta lågh,
Jag plä om da'an en ewig kierlek låfwa,
Lätt derfor' eij om natten roligt säfwa.

Men swåra wardt min flychtigheet hämbnat,
När iag en gång för Cloris' Ögon kom,
Mitt hierta är i tusend stycken rembnat,
Och till min nöd är ingen läkedomb,
hon är wähl skiöhn, men har ett Jernehierta,
Som aldrig weetz utaf min Qwaal och smårta.

»Jag logh alltid» str. 3 och 4

Den nya kärleken är smärtsam. I »Jag älska förr men utan plåga» bjuder dikta- ren föremålen för sin tidigare kurtis farväl, men det är inte för att leva i gemenskapens lycka i stället för i flyktighet, utan det nya livet heter enslighet och klagan.

Den dikt som står »Opp opp nymphes» närmast är »Stockholms flickor». Den handlar också om en ny förälskelse, men kvinnan heter där Galathé. Man skulle tro att det därför gäller en annan flicka än Cloris. Dikten förefaller också vara senare. Galathé kallas den älskade även i en dikt med titeln »Sur l'absence de l'aimable bergere». »L'aimable bergere» kallas emellertid även Cloris, i »Jag älska förr men utan plåga». Det kan därför röra sig om samma person. I den stora elegien »Så är då äntlig nu» skildras det länge väntade plågsamma avskedet, då den älskade måste resa, för alltid, som det tycks. Den dikten bär titeln »Sur le depart de l'aimable bergere». Den älskades namn uppges inte, men över avskriften i W 135 står »A la meme», d.v.s. som »Jag kund wähl lyckligt förr». Även denna dikt skulle alltså handla om Cloris. Det förefaller därmed som om benämningen »aimable bergere» gällde henne och Galathé vore ett annat namn på samma kvinna.

Ännu en fas i kärleken spåras i en annan av de stora elegierna, »Här skrifwer den hwars hand och hierta du har bundit». Den älskade är nu borta. Situationen är vanlig i den petrarkistiska kärlekspoesien. Men situationen var säkert också vanlig i det verkliga livet. Dikten har även, som tidigare

nämnts, en ovanlig konkretion. Diktaren tror sig i sin ensamhet höra hennes knackningar på dörren, fastän han vet att hon är i främmande land.

I »Så är då äntlig nu» knyts namnet Sylvander till Clorisdikterna. Den stora dikt, som här kallats »Sylvanderdikten» är en tårfull klagan över omöjlig kärlek. I motsats till andra här omtalade dikter saknar den konkreta detaljer. Det är svårt att säga om den handlar om kärleken till Cloris. Detsamma gäller de andra tårängda elegierna, bland andra »Ähr jag endast född till lijda». Då Sylvander uppträder tredje gången, i »Harföre skall iagh migh hoos dhen i trældom gifwa», tycks namnet snarast vara det namn diktaren vill ge sig själv. Dikten handlar om att den flicka som skall vinna Sylvander måste ha ett hjärta av guld. Man har svårt att tro att den skulle höra till samma tid som de andra. Det ligger närmast till hands att anta att den är senare. Diktaren älskar att kalla sig Sylvander – kanske för att han blivit känd under det namnet – men kärlek är inte längre något han tror på.

Flera av kärleksdikterna förefaller alltså höra samman och beskriva utvecklingen av en stor förälskelse. Här finns stoff för en roman. Men vad diktaren själv har upplevt och vem Cloris varit i verkligheten kan vi inte veta. Det finns i dikterna inte någon situation som inte finns i den petrarkistiska kärlekspoesien; endast den starka konkretionen och vissa detaljer gör att man vågar hypotesen om en »verklighetsbakgrund». Å andra sidan är det orimligt att tänka sig att det *inte* funnits någon sådan. Verkligheten kunde erbjuda de situationer dikten skildrar, men diktaren tog hjälp av diktens konventioner för att artikulera de upplevelser verkligheten bjudit på. Det förefaller mest sannolikt att dessa kärleksdikter alla tillhör ett visst skede i författarens liv. Handskrifterna tycks ge en datering till före ca 1692.

Ingen kärlekselegi kan visas vara senare. Endast i en senare dikt, bortsett från parentationen över Ulrika Eleonora, uttrycks känslor av det slag elegierna gestaltar, nämligen i gravdikten över Ingrid Nohlanwäder 1697.

Så långt tycks allt vara klart. Man kan fortsätta »romanen» och säga, att efter besvikelsen över den hopplösa kärleken vände Holmström kärleken ryggen. Han besjunger friheten och han ger uttryck åt förakt för kvinnan. Denna tolkning stöter dock på svårigheter. Den främsta är att han dock förlovade sig. Eftersom de misogyniska dikterna

tycks vara skrivna först omkring år 1700, kan man inte räkna med att besvikelsen skulle ligga bakom dem. Den händelse som låg närmast var ju fästmöns död. Ett annat problem vållar dikten »Opp opp nympher». Det sades nyss att ingen dikt i V 7 kunde visas vara tidig. Nu har »Opp opp nympher», som ingår där, betraktats som berättelsen om en kärlekssaga från tiden före 1692. Konflikten behöver dock inte vara så svår härvidlag. Även om övriga dikter i V 7 är från tiden omkring år 1700 kan *en* dikt vara äldre, kanske bearbetad vid en senare tidpunkt. Men den datering på inre grunder som gjorts nu för emellertid med sig att hypotesen att diktningen på vers burlesque skulle vara relativt sen inte står sig. »Opp opp nympher» och »Stockholms flickor» är på vers burlesque. Den lätta, raljanta tonen i dessa dikter är också en annan än i kärlekselegierna. Det gör att klyftan mellan »en tidigare» elegisk kärlekssaga och »en senare» cynisk inte är så vid.

Frågan är då när Holmström började skriva verkligt burleska eller cyniska dikter. En viktig bit av svaret ger en daterad avskrift av en dikt. I en visbok tillhörig Lunds universitetsbibliotek, som ägts av en viss Anders Knutzon, finns avskrifter av två visor som här tillskrivits Holmström, »Men war iagh icke willer» och »Våra monsieurer och unga bussar». Den senare är daterad den 3 februari 1698, vilket går väl ihop med vad som anförts tidigare. Men dikten är äldre än så. En annan version finns, med början »Ungkarlar som will' hållas för kiäcka», i ett skillingtryck med året 1694. Och, vad som är viktigare, avskriften av den mycket grova burlesken »Men war iagh icke willer» är daterad 18 februari 1694. Dikten måste alltså ha kommit till före detta datum, troligen inte så liten tid före, ty Anders Knutzon bodde i närheten av Linderås i Småland och kan knappast ha haft kontakt med Holmström och hans Stockholmsvänner. Denna uppgift skjuter dateringen av de rent burleska dikterna ett gott stycke bakåt. Även om ingenting framkommit som hindrar antagandet, att elegierna hörde till en tidigare period och burleskerna till en senare, har tidsavståndet dem emellan krympt.

Ett omfattande, mycket mångsidigt och från flera synpunkter intressant författarskap har i denna undersökning gjorts känt. Mycket återstår dock att göra. Många attributioner är preliminära och kräver ytterligare insatser, kanske med andra meto-

der. Eftersom dikterna i allmänhet bevarats i avskrift och dessa i många fall klart är korrumperade, fordras ett stort textkritiskt arbete, innan de kan presenteras i en utgåva. Men grunden är lagd. Vi har här fått se vad arkiven kan innehålla och vad som kan göras genom kombinationen av material från olika arkiv.

NOTER

- 1 *Underdånig Parentation öfwer Den Stormächtigste Drottning/ Drottning Ulrica Eleonora*. Stockholm 1693. *Underdånig Parentation Öfwer Den Stormächtigste Konung/ Konung Carl den XI* [...] af Israel Holmström. Stockholm 1697. *Underdånige Glädie Tanckar Wid dhet tillfället Då Den Stormächtigste Konung Konung Carl den Tolfte* [...] *Sitt Rijkets Styrelse antog* [...] af Israel Holmström. Stockholm 1697.
- 2 Israel Holmströms poetiska skrifter. *Samlade Vitterhetsarbeten af svenska författare* [...]. Utg. af P. Hanselli, Sjette delen, ss. 189 [ej 289!]-222. Upsala 1863.
- 3 G. Frunck: »Ett bidrag till Israel Holmströms monografi». *Samlaren* 2, 1881, ss. 65 ff.
- 4 J.J. Mikkola: »Några politiska visor från karolinska tiden». *Historiska och litteraturhistoriska studier* 10 (Skrifter utg. av Sv. litteratursällskapet i Finland CCXLIII). Helsingfors 1934. De politiska visorna är »Det Finska Gästebudet», »Den ryska Badstugan» och »August av Sachsens tros bekännelse». Mikkola trycker av dessa jämte den redan av Frunck s. 79 ff. och E. Wrangel i *Det carolinska tidevarfvets komiska diktning* s. 51 f. till Holmström attribuerade »Description öfwer Pålska Nation». Den dikt Westerlund attribuerar till Holmström är »Den nya Biörn-Dansen», som Fries sedan avtrycker efter en ursprungligare avskrift. O. Westerlund: *Karl XII i svensk litteratur från Dahlstierna till Tegnér*, 1951, s. 30 ff. och S. Fries: »Den nya Biörn-Dansen». *Nysv. studier* 44, 1964, ss. 65-78.
- 5 A. Sahlstedt: *Samling af Verser på Svenska*, Sthlm IV s. 81.
- 6 J.H. Lidén: *Historiola litteraria poetarum suecanorum* I s. 86. Dikten är tryckt i *Allehanda* II s. 33 och kallas där »J. Holmströms Graf-Skrift öfwer sin Fästmö Ingrid Nolanwär».
- 7 Wrangel a.a. not 1 s. 144. Frunck (a.a. s. 78) och Wrangel (a.a. s. 151) har dessutom utan att anföra starkare skäl tillskrivit Holmström en dikt: »Öfwer en tahn biörn, som gick löös i konungens kammar».
- 8 M. Lamm: *Olof Dalin* s. 82 ff.
- 9 H. Schück: »Bidrag till kändedomen om 1600-talets dramatik», *Samlaren* 1892 s. 19; B. Risberg: »En 1600-talsvisa som 'Nachspiel'», *Samlaren* 1940 s. 126; E. Noreen: *Författarfrågor i Lejonkulans dramatik* 1938 s. 78 f.; K. Johannes-son: *I polstjärnans tecken* 1968 s. 213 not 8. Texten är avtryckt i Noreen a.a. s. 87 ff.
- 10 Dikterna är dels ett kort drama, »Ähreprijs uppoffradt wijd den dygdige Calistas bortgång ifrån den Nordiska lunden af dess trogne Lysander», dels några visor, som i handskriften, V 4 UUB, följer omedelbart efter dramat. Johannesson a.a. s. 212 f.
- 11 Visboken, som nu har signum V 21 aq, kom till UUB år 1921 från grosshandlare Wilhelm Lindeberg i Gävle. Grapes notiser om innehållet finns i ett brev som nu är bifogat visboken.
- 12 Inventeringen omfattar samtliga avskrifter av ett antal mera betydande 1600-talsdiktares och tidiga 1700-talsdiktares poem av sådana anonyma dikter som förekommer med någon frekvens i de svenska, finska och danska vetenskapliga biblioteken. Vidare har motsvarande dikter i 1700-talets tryckta antologier excerperats liksom de som finns i skillingtryck.
- 13 Avskriven i Palmsk. 397.
- 14 Fruncks utelämnande av epigrammet om »Ett elakt giftermål» torde bero på att det finns redan på s. 93, medan den stora sviten börjar s. 154. Åkerödaboken tillhör nu KB.
- 15 Wrangel a.a. s. 144 not 1.
- 16 Skillingtrycket finns i Palmsk. 493.
- 17 Magdalena Bunge var syster till Gustav Holmströms fru, Barbro Bunge. Gustav och Israel var bröder. Se Frunck a.a. s. 66 f.
- 18 Barbara Leijoncrona föddes 1661 och gifte sig 1685 med Mårten Johansson Trotzig. Hon dog 1713. Se Elgenstierna: *Svenska adelns ättartavlor* 4 s. 530.
- 19 Om Spegeldikterna se B. Olsson: »Okända dikter av Haquin Spegel», *Samlaren* 1962 s. 249 f.
- 20 Avskrifterna är, liksom de i Nordin 1121, gjorda sommaren 1697. Vid jämförelse visar de sig också stå varandra så nära, att de måste ha skrivits av efter samma förlaga. Den som skrivit av Holmströmdikterna i Nordin 1121 har således haft kontakt med en person som också haft med Vs 170 att göra.
- 21 Visan ingår i Wervings egenhändiga renskrift av sina dikter i V 40, UUB, varför attributionen kan anses styrkt. Se vidare B. Nilssons och min kommentar till *Johan Gabriel Wervings Samlade dikter* s. 34.
- 22 Carl Henrik Wrangel, som var född 1681, var med under hela ryska fälttåget. Se A. Lewenhaupt: *Karl XII:s krigare*, II s. 774. Han dog först 1755 och kan mycket väl ha informerat sonen.
- 23 Brev 21.10.1690 från Israel Holmström till biskop Bång i Viborg i Domkapitlets i Borgå arkiv, nu i Helsingfors RA.
- 24 Liknande uppgifter om tillkomsttillfället lämnas i några andra här diskuterade dikter, t.ex. »Då iagh wacknade en gång sedan iagh legat på gräset under ett träå och sufwi», som det står över »Ach! Gud skie låf iagh slapp att migh ej samma hände» i W 135 (någon variation i V 21 aq).

- 25 Visan tillskrivs av Palmköld (353 och 390) Erik Lindschöld och ingår också i Lidéns avskrifter av Lindschölddikter i V 35 UUB liksom i Hansellis utgåva i Vitterhetsarbeten 4 s. 204, fastän med någon variation. Attributionen kan emellertid inte anses säker. I äldre avskrifter är dikten anonym, och den förekommer inte bland Lindschölds dikter i V 34 UUB.
- 26 Frunck gissar (a.a. s. 77) att »Om werlden» är ett fragment. Det var således riktigt!
- 27 Sylvanderdikten ger författarnamnet i de på samma plats i två parallellt byggda verser infogade orden »Holm» och »Ström»:
Sij här en ussel Holm detr bittra nässlor blomma,
Sij här en Tåre Ström der sorgefloder strömma.
Str. 6:1–2
I gravdikten är namnet anagrammatiskt infläat: »I hast beskrifwit uthaff den SOM äR, soM bLijr THE sÖrgsnas wän». Suppliken är undertecknad av Holmström.
- 28 Casten Feif blev den åt vilken Holmström anförtrödde sin sista vilja. Se Frunck a.a. s. 88.
- 29 Om Elisabet Carell se Frunck a.a. s. 67.
- 30 »Holmström har skrifwit långa Elegier, åtskilliga wisor, och en grafskrift öfwer Ingrid Nolanwäder, med hwilken han war förläfwad». Tessin: Åkerödagsboken 1767 s. 227.
- 31 Jfr ovan not 17.
- 32 Attributionen till Keder har godtagits av E. Wrangel i a.a. s. 126 f. och av Castrén, som uppmärksammat den i *Stormaktstidens diktning* s. 66.
- 33 B. Hesselman: »Giöta Kiämpa-wisa. En språkestetisk undersökning». *Språk och stil* 7, 1907 s. 15 ff.
- 34 S. Fries a.a. s. 76 ff.
- 35 Hesselmans karakteristiska sammanfattas bäst av Fries i dennes a.a. s. 76.
- 36 Så även i det tryckta originalet.
- 37 Stenbock utnämndes till fältmarskalk efter slaget vid Helsingborg.
- 38 R. Lagerborg: »Ett apropos om finnarna vid Riga, sannolikt av Israel Holmström». *Förhandlingar och uppsatser* 10 s. 126 ff.
- 39 Mikkola a.a. s. 229.
- 40 Fries a.a. s. 77.
- 41 Fries menar att »som så ofta [...] räcker inte de språkliga indicierna för en fullt säker attribuering. Vi vet för litet om äldre tiders språk – särskilt om vissa språkliga egenheters utbredning i gångna tider – och vi känner inte alla pennans män under ett visst tidskede och i en viss miljö». Det är riktigt, men här måste man, om man inte vill hamna i en förlamande osäkerhetskänsla, nöja sig med vissa mått av sannolikhet. I fallet »Den nya Biörn-dansen» förefaller mig sannolikheten vara stor.
- 42 Schück anser i *Ill. svensk litteraturhistoria* II s. 390 dikten snarare vara en språkövning än ett »uttryck för den muntre generalauditörens verkliga naturell». Castrén menar i *Stormaktstidens litteratur* s. 261 att Holmström här samlat tidens »brukliga uttryck för jämmer och sorg», men att han blir verkligt hemmastadd i dikten »då han får giva uttryck åt det jovialiska och oförargligt godmodiga draget i sitt väsen».
- 43 Petrarkismens kärlekssyn och metaforik sammanfattas utmärkt och koncist i L. Forster: *The Icy Fire*, kap. »The Petrarchan Manner». Se särskilt s. 13 ff. Ett märkligt avsteg från det vanliga i petrarkismen är dock de låga frekvenserna för eldköld-metamorferna hos Holmström. Detta skiljer honom både från Wenerid och samtida petrarkistisk poesi, t.ex. Carl Gripenhielms.
- 44 Denna poesi överensstämmer alltså nära med den tyska »galanta» herdepoesi som så ypperligt har beskrivits av Max Waldberg i *Die galante Lyrik* s. 38 ff.
- 45 Om Urban Hiärnes erotiska landskap se Johannesson a.a. s. 196.
- 46 Johannesson a.a. s. 207 ff.
- 47 Leyoncrona: »Sonett. Bedröfwade Phillis' klagan» i Hanselli VI s. 153.
- 48 Dikten finns i Hanselli VI s. 256 f.
- 49 C. Gripenhielm: »Dhen ädle Leonices klagan öfwer sin trogne Thyrsis' frånwaro» i *Hanselli* a.a. IV s. 290.
- 50 Waldberg: *Die deutsche Renaissancelyrik* s. 107.
- 51 Om avskedsdikterna och deras starkt traditionsbundna utformning se Pyritz: *Paul Flemings Liebeslyrik* s. 208 f. Från svensk poesi kan nämnas Gripenhielms »Melindes afskied» (Hanselli a.a. IV s. 295) och Paulinus-Lillienstedts nyss nämnda »Klagan öfwer Iris' afresa».
- 52 Farväl till kärleken var ett stående motiv i den petrarkistiska poesien. Se Pyritz a. s. 201 ff.
- 53 Om sättet att förmedelst omskrivning jämföra kvinnans skönhet med naturelement se Manfred Windfuhr: *Die barocke Bildlichkeit* s. 81 och J. Schöberl: »*liljen-milch und rosen-purpur*» s. 46 ff.
- 54 Fleming har skrivit en nu förlorad sonett över just ett par pärlstickade handskar. Se Pyritz a.a. s. 177.
- 55 Här använder Holmström ett inte alldeles okänt grepp. Fleming hade praktiserat det i en sonett över en skänkt ring, där han säger att mottagaren gör den kyska klenoden än kyskare genom sin kyskhet. Pyritz a.a. s. 176.
- 56 Se om dessa och om genren Sandwalls kommentar i *Samlade dikter av Lucidor* II s. 39. Förebilden är, som Sandwall påpekar, ytterst Horatius' »Rectius vices» och »Beatus ille, qui procul negotiis».
- 57 Jfr t.ex. Erasmus Widmanns bekanta »Frisch auff, ihr lieben Soldaten». Även i psalmen förekom detta tillrop. En känd psalm (av Kaspar Schmucker) börjar: »Frisch auff mein Seel, verzage nicht», av Petrus Brasck återgivet med »Frisk op min Siäl och fatta Modh». Se E. Liedgren: *Svensk psalm och andlig visa* s. 294.
- 58 Frunck a.a. s. 67 ff.
- 59 M. Lamm: *Olof Dalin* s. 68.
- 60 Om Spegels epigram se B. Olsson a.a. s. 240 ff. och dens. *Spegels Guds Werk och Hwila* s. 371 ff.

- 61 Jacob (James) av Monmouth avrättades sommaren 1685, sedan han av Jacob II dömts till döden för komplott mot kungen.
- 62 Fil. lic. Anders Ringblom som ägnat de gustavianska epigrammen en noggrann undersökning har i tidningar och tidskrifter från slutet av 1700-talet funnit åtskilliga epigram som jag känner från 1600-talsavskrifter.
- 63 Haquin Spegel har ett epigram över ett liknande motiv:
En dräng til hustru tog en gumma stygg och mager
En gubbe fick en Mö, ung, hurtig, täck och fager.
Säg hwilken af the twå sig lycktsamt parat har?
Then unge ensam måst på öde åker plöja,
Then gamle kan få hielp som wäg åt honom röja.
- 64 Lamm a.a. s. 67.
- 65 I. Hjertén: *Fabel och anekdot* s. 34.
- 66 I Frankrike är vers burlesque åttastavig vers (med upptakt). Se F. Bar: *Le genre burlesque en France au XVIIe siècle* s. 328 f. I svenskan är det burleska versmåttet fyrfotad troké.
- 67 Citerat efter Bar a.a. s. XXIV. För definitionsproblemet se vidare s. XXIII ff.
- 68 Citerat av Bar a.a. s. XXVII.
- 69 Om antipetrarkismen se J.-U. Fechner: *Der Antipetrarkismus* och där anförd litteratur.
- 70 Sandwall hänvisar här mot vanligheten inte till några utländska motsvarigheter. Samlade dikter av Lucidor, komm. s. 191 f. Lamm har däremot (a.a. s. 61) satt det burleska partiet i samband med »likartade ställen» i »Typhon» och *Virgile Travesty*, dock utan att utpeka något konkret.
- 71 Raden alluderar på en rad i J. Gerdessens psalm »Jesus ist mein lust und leben»: »Jesus ist mein höchstes gut». Gerdessen var präst i Stockholm, och Holmström bör genom sina tyska vänner ha varit väl förtrogen med psalmen.
- 72 Om omöjlighetstopos se B. Olsson: *Bröllops beswärs ihugkommelse* I s. 94, komm. t. v. 520 och där anförd litteratur.
- 73 »Men war iag icke willer» uppvisar stora variationer i de olika avskrifterna. Den text jag följer bör inte betraktas som definitiv.
- 74 För motivets tidigare historia se Olsson a.a. II s. 50 ff.
- 75 Lamm a.a. s. 65. Uttalandet gäller närmast »Men war iag icke willer». Övriga i detta sammanhang anförda dikter har han inte känt.
- 76 Om burleskens genrer se Bar a.a. s. 396 ff.
- 77 P. Scarron: *Poésies diverses*, ed. M. Cauchie II s. 332 ff.
- 78 Lamm a.a. s. 63.
- 79 P. Scarron a.a. s. 332.
- 80 Scarron a.a. s. 203.
- 81 Saint-Amant: *Oeuvres complètes* II s. 391 ff. och 457 ff.
- 82 Lamm a.a. s. 63.
- 83 »L'Albion», Saint-Amant a.a. s. 439.
- 84 Saint-Amant a.. I s. 153 ff. resp. s. 198 ff.
- 85 Saint-Amant a.. s. 153.
- 86 Lmm a.a. s. 63. Saint-Amants »La debauché» finns i dennes a.a. s. 135.
- 87 Saint-Amant a.a. s. 137.
- 89 Samlade dikter av Lucidor I s. 37.
- 90 Påpekat av Lamm a.a. s. 69.
- 91 Holmströms andra epitafium över djur är en gravdikt över samma björn.
- 92 Detta framgår av några rader i dikten. Det fingeras att skrivits en dikt om hur kvinnorna »skulle ställa sig til deras mäns behag» och att Juno, som är rädd att »manfolcksmodet» skulle växa alltför stort, om kvinnorna rättade sig efter dessa råd, försökte få till stånd en motdikt, som visade hur männen skulle vara mot sina hustrur. Se v. 1–42.
- 93 Wrangel a.a. s. 127.
- 94 En uppgift som Josias Cederhielm lämnar i ett brev 3 juli 1700 kan belysa denna dikt. Cederhielm skriver: »Min hörsamma respect till K. syster och dee små, samt till den arma bortröfwade Lisa. Det är menniskostöld; men approberas lijkwähl in hoc casu à me och General Auditeuren Holmström». Flickan i »Klippings hanskar» heter Lisa och bör vara samma »bortrövade» flicka. Brevet finns i *Karolinska krigares dagböcker* 8 s. 143.